Адыгэ макъ

№ 77 (19591)

2010-рэ илъэс

ШЭМБЭТ

МЭЛЫЛЪФЭГЪУМ и 24-рэ

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИIЭП

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

Мэлылъфэгъум и 26-р — радиацием ыпкъ къикIыгъэ тхьамыкIагъохэм ахэкIодагъэхэр агу къызыщагъэкIыжьырэ Дунэе маф

Лъытэныгъэ зыфэтшIырэ тичIыпIэгъухэр!

1986-рэ илъэсым мэлылъфэгъум и 26-р Урысыем имызакъоу, Украинэми, Белоруссиеми ятарихъ хъугъэ-шIэгъэ гомыIукIэ хэхьагъ.

Мы мафэхэм дунаим тет цIыф пстэуми Чернобыль АЭС-м къыщыхъугъэ тхьамыкIагъор, зищыIэныгъи, зипсауныгъи ашъхьамысыжьхэу радиацием пэIууцуагъэхэр агу къагъэкIыжьых.

Чернобыль АЭС-м къыщыхъугъэ аварием тарихъымкIэ анахь техногеннэ тхьамыкIэгъошхоу хъугъэ. Радиацием зылъыIэсыгъэ регионхэм ащыпсэухэрэми, аварием къыздихьыгъэхэм ядэгъэзыжьын хэлэжьагъэхэми ащ зэрарышхо къафихьыгъ.

Тинарод лIыхъужъныгъэшхо, интернационализмэгъэ ин зэрэхэлъыр мы мафэхэм нафэ къэхъугъ, тхьамыкIагъоу къафыкъокIыгъэм цIыфхэр нахь зэкъуигъэуцуагъэх.

Адыгеим ис нэбгырэ 900-м ехъу Чернобыль къыщыхъугъэ аварием идэгъэзыжьын хэлэжьагъ. Ащ ыуж илъэс 24-рэ тешIэжьыгъэми, а тхьамыкIагъом цIыфхэм агу тыркъоу тырищагъэр джыри кIыжьыгъэп.

Адыгэ Республикэм икъэралыгъо хабзэ иорганхэм сыдигъуи Чернобыль аварием икIэуххэм ядэгъэзыжьын хэлэжьагъэхэм яIофыгъохэм, ахэм ясоциальнэ ухъумэныгъэ, псауныгъэм икъэухъумэнкIэ IэпыIэгъу ягъэгъотыгъэным анаIэ тырагъэты.

Чернобыль АЭС-м итхьамыкIагъо зыпэкIэкIыгъэхэу къызэтенэжьын зылъэкIыгъэхэм Адыгеири Урысыери арэгушхо. Тэ пшъэрылъэу тиIэр — Чернобыль иветеранхэм зэрэтфэлъэкIэу IэпыIэгъу ядгъэгъотыныр, ахэм лIыхъужъныгъэу, пытагъэу къызыхагъэфагъэхэм щысэ атырядгъэхызэ тинибжьыкIэхэр тпIунхэр, ащ фэдэ тхьамыкIагъохэр нахьыбэрэ къэмыхъужьынхэмкIэ тфэлъэкIырэр зэкIэ тшIэныр ары.

Адыгэ Республикэм и Президентэу ТХЬАКIУЩЫНЭ Аслъан

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу Анатолий ИВАНОВ

ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэм афэгъэхьыгъ

ТекIоныгъэшхом и Мафэ — тихэгъэгукIэ анахь мэхьэнэ ин зиIэ мэфэкIхэм зэу ащыщыр къэблэгъагъ. Уахътэр къэмыуцоу мэбыбы. Зэо ужым тешIэгъэ илъэс 65-м зэкIэ дунаири тихэгъэгуи бэкIэ зэрихъокIыгъэх. Ау хэгъэгум иунэгъуабэхэм тапэкIэ фэдэу джыри заом щатырахыгъэ сурэтхэр ыкIи боевой наградэхэр къащаухъумэх, фронтым Iутыгъэхэм къатхыгъэ письмэхэр джы къызынэсыгъэми ащыкIаджыкIыжьых.

Хэгъэгу зэошхом итарихъ ащ къыхэхъухьэгъэ зэо зэкIэлъыкIохэм ятарихъ закъоп. Ветеранхэм къарыкIуагъэм а тарихъыр зыфэдэр къегъэлъагъо. Ахэм ащыщ пэпчъ ежь изэо гъогу къызэпичыгъ, ащ къиныбэ тырилъэгъуагъ, джащ фэдэу дзэ зэкъошныгъэр ащ лъэшэу щыпытагъ. Непи ахэм духовнэ кIочIэ лъэш зэрахэлъым ищысэшIу къагъэлъагъо ыкIи Родинэм зэрэфэшъыпкъэхэр къаушыхьаты.

ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэм ащыщыбэхэр непэ къытхэтыжьхэп. ТекIоныгъэр къызыдахыгъэр илъэс 65-рэ зыщыхъурэ мафэм ахэр къынэсыгъэхэп. Къэралыгъом ыкIи тэ зэкIэми типшъэрылъапIэр мэфэкIышхом тыфакIозэ ветеранхэм фэныкъуагъэу яIэхэр зэкIэ афэдгъэцэкIэнхэр, ахэм ренэу шъхьэкIафэрэ лъытэныгъэрэ афэтшIынхэр, текIоныгъэм имэфэкI зыщыхэдгъэунэфыкIыщтым а хъугъэ-шIэгъэ иным зиIахьышIу хэзышIыхьагъэхэм щытхъур афэтIоныр ары.

Республикэм сыда ветеранхэм апае щызэшIуахыгъэр? ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэр а мэфэкIышхом сыдэущтэу пэгъокIыхэра? Тэ, ахэм къакIэхъухьагъэхэм, зэошхом хэлэжьагъэхэм сыд фэдэ еплъыкIа афытиIэр?

(ИкIэух я 2 — 3-рэ нэкIубгъохэм арыт).

Зэфэхьысыжьхэмрэ пшъэрылъхэмрэ

Урысые Федерацием регионально хэхъоныгъэхэмкIэ иминистрэу Виктор Басаргиным тыгъуасэ видеоконференцие зэхищэгъагъ. 2009 — 2010-рэ илъэсхэм бжыхьэ-кIымэфэ гъэфэбэн уахътэр Урысыем ишъолъырхэм зэращызэхащагъэм изэфэхьысыжьхэм ыкIи 2010 — 2011-рэ илъэсхэм мы лъэныкъомкIэ пшъэрылъэу зыфагъэуцужьыхэрэм ар афэгъэхьыгъагъ. Джащ фэдэу псэупIэ-коммунальнэ фэIо-фэшIэ уасэхэр гъэтэрэзыгъэнхэм епхыгъэ Iофтхьабзэхэр субъектхэм зэрагъэцакIэрэм тегущыIагъэх. Iофтхьабзэм хэлэжьагъэх АР-м экономикэ хэхъоныгъэхэмкIэ ыкIи сатыумкIэ иминистрэ игуадзэу ПсыIушъо Юсыфрэ АР-м псэолъэшIынымкIэ, транспортымкIэ, псэупIэ-коммунальнэ ыкIи гъогу хъызмэтхэмкIэ и Министерствэ ипащэ иапэрэ гуадзэу Хьаткъо Рэмэзанрэ.

Видеоконференцием Виктор Басаргиным къызэIуихызэ, къызэтынэкIыгъэ бжыхьэ-кIымэфэ гъэфэбэн уахътэр зэрэмыпсынкIагъэр къыIуагъ. Мы уахътэм къыкIоцI Урысыем ишъолъырхэм ащыIэ псэупIэ-коммунальнэ хъызмэт объектхэм авариешхо 36-рэ къащыхъугъ. Анахь гумэкIыгъуабэ зыдэщыIагъэхэм ащыщых Сыбыр ыкIи Темыр-КъохьэпIэ федеральнэ шъолъырхэр, къалэу Санкт-Петербург. Хъугъэ-шIагъэхэм лъэпсэ шъхьаIэу яIэр ЖКХ-м ифонд жъы дэдэ зэрэхъугъэр ары. Iофыгъоу къэуцугъэхэр дэгъэзыжьыгъэнхэм ыкIи 2010 — 2011-рэ илъэсхэм ябжыхьэ-кIымэфэ гъэфэбэн уахътэ тэрэзэу пэгъокIыгъэным пае субъектхэм къатефэрэр зэкIэ игъом агъэцэкIэн зэрэфаем министрэм видеоконференцием хэлэжьагъэхэм анаIэ тыраригъэдзагъ. Джащ фэдэу псэупIэ-коммунальнэ хъызмэтым ипредприятиехэм чIыфэу ателъхэр атыжьынхэ зэрэфаем мэхьанэшхо иIэу къыгъэнэфагъ. Тарифхэм алъэныкъокIэ гумэкIыгъоу щыIагъэхэр зэрэдагъэзыжьыгъэхэр, а лъэныкъомкIэ шъолъырхэм дэгъоу Iоф зэрашIагъэр В.Басаргиным къыкIигъэтхъыгъ.

Шъугу къэдгъэкIыжьын: псэупIэ-коммунальнэ фэIо-фашIэхэм алъэныкъокIэ агъэуцугъэ уасэхэм Урысыем имуниципальнэ образованиехэм ащыщхэр фэдэ пчъагъэкIэ ашIокIыгъагъэх. Пытагъэ хэлъэу а Iофыр зэхэфыгъэн зэрэфаер УФ-м и Президентэу Дмитрий Медведевым къыIогъагъ ыкIи министерствэхэм пшъэрылъ гъэнэфагъэхэр къафигъэуцугъагъэх. Охътэ кIэкIым къыкIоцI тарифхэр шапхъэхэм адиштэу зэтырагъэуцожьыгъэх.

2009 — 2010-рэ илъэсхэм ябжыхьэ-кIымэфэ гъэфэбэн уахътэ Адыгеим щызэхэщагъэ зэрэхъугъэм уигъэрэзэнэу зэрэщытыр Хьаткъо Рэмэзан къыIуагъ. ПсэупIэ-коммунальнэ хъызмэтым ипредприятиехэу республикэм итхэм ящыкIагъэр зэкIэ аIэкIэлъыгъ, ошIэ-дэмышIагъэхэр къэхъухэмэ, ахэм ядэгъэзыжьын фэгъэзэгъэ аварийнэ бригадэхэм Iоф ашIагъ.

ПсыIушъо Юсыф къызэрэхигъэщыгъэмкIэ, тарифхэм алъэныкъокIэ федеральнэ гупчэм къыгъэнэфэгъэ шапхъэхэр республикэм щызэтырагъэуцожьыгъэх. АР-м и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан пшъэрылъэу къафишIыгъэм диштэу муниципальнэ образованиеиплIэу уасэхэр лъэшэу зыщыдэкIоегъагъэхэм Iоф адашIагъ ыкIи джырэ лъэхъан ахэм упчIэ афыряIэжьэп. Адыгеим ит адрэ муниципальнэ образованиехэм проценти 7-м къыщегъэжьагъэу процент 25-м нэсэу псэупIэ-коммунальнэ фэIо-фашIэхэм ауасэ мы илъэсым къащахэхъуагъ, гурытымкIэ ар процент 14,01-рэ мэхъу.

ТХЬАРКЪОХЪО Адам.

2009-рэ илъэсым щылэ мазэм и 1-м щегъэжьагъэу тыгъэгъазэм и 31-м нэс Адыгэ Республикэм и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан Кытэ ыкъомрэ ащ иунагъо исхэмрэ хахъоу, мылъкоу ыкIи мылъкумкIэ пшъэрылъэу яIагъэхэм яхьылIэгъэ къэбархэр

	2009-рэ илъэсым пстэумкIи хахъоу яIагъэр (сомэ пчъагъ)	*Амыгъэкощырэ мылъкоу ыкIи транспортэу яунэе мылъку хахьэщтыгъэр*				*Амыгъэкощырэ мылъкоу къызыфагъэфедэщтыгъэр*		
		Амыгъэкощырэ мылъкур зыфэдэр	*ЧIыпIэу ыубытырэр зыфэдизыр (кв. м)*	*ЗыдэщыIэ хэгъэгур*	*Транспортэу яIагъэр*	*Амыгъэкощырэ мылъкур зыфэдэр*	*ЧIыпIэу ыубытырэр зыфэдизыр (кв. м)*	*ЗыдэщыIэ хэгъэгур*
ТхьакIущынэ Аслъан Кытэ ыкъом	1063445	чIыгу Iахь (унай)	3200	Урысыер				
		сад-лэжьыпIэ чIыгу Iахь (унай)	1042	Урысыер				
		унэ унай	382,8	Урысыер				
		унэ унай	726,8	Урысыер				
		дачэ унэ цIыкIу (унай)	240	Урысыер				
		гараж унай	37,4	Урысыер				
ишъхьэгъусэ	146843	фэтэр унай	61,2	Урысыер		чIыгу Iахь	42	Урысыер

Адыгэ Республикэм и Президентрэ Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинетрэ гухэкIышхо ащыхъоу фэтхьаусыхэх Пэнэшъу Аслъан Юсыф ыкъом — ООО-у КФХ «Восход» зыфиIорэм и Генеральнэ директор икIалэ игъонэмысэу дунаим зэрехыжьыгъэм фэшI.

Лъытэныгъэ зыфэсшIырэ Аслъан Кытэ ыкъор!

Пшыпхъоу Гъунэжьыкъо Нинэ Кытэ ыпхъур дунаим зэрехыжьыгъэр лъэш дэдэу гухэкI сщыхъугъ. Уигукъао къыбдэсэгощы, сыпфэтхьаусыхэ.

Къэралыгъо къулыкъушIапIэу «Къэзыгъэзэжьыгъэхэр хэкум егъэсэжьыгъэнхэмкIэ гупчэм» итхьаматэу ГъукIэлI Асхьад.

Муниципальнэ образованиеу «Улэпэ къоджэ псэупIэм» иадминистрацие, инароднэ депутатхэм я Совет, псэупIэм дэсхэр лъэшэу гухэкI ащыхъоу Адыгэ Республикэм и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан Кытэ ыкъом фэтхьаусыхэх ышыпхъоу Гъунэжьыкъо Нинэ Кытэ ыпхъур игъонэмыс зэрэхъугъэм фэшI.

ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэм афэгъэхьыгъ

(Апэрэ нэкIуб. къыщежьэ).

«СыщыIэщт сэ илъэси 100. Нахьыбэрэ сыщыIэнкIи хъун!»

— Мафэм иапэрэ кIэлъэныкъо сипсаунығъэ изытет зыкIи сигъэразэрэп. ЛъыдэкIуаем лъэшэу къин сегъэлъэгъу. ПIэм сыхэлъ, — телефон трубкэм джащ фэдэ гущыIэхэр шъабэу къеIукIых. — Ау о къакIо, къакIо, лъэшэу сыбгъэгушIощт...

Юннатхэм ярам тет общежитиер. ЦIыф зыщымылъэгъурэ коридор кIыхьэу пщэрыхьапIэр зыхэтым метрибгъу нахь зымыубытырэ унэ цIыкIоу хэтыр лъэшэу къабзэ. «Совдеповскэ» мебелыжъыр, рамэм дэмыт гъунджэр дэпкъым еIулIыгъ ыкIи ащ пэмычыжьэу тэбэ заулэ щызэпэIут. Пстэуми анахь мэхьанэ зиIэр къалэу Мыекъуапэ иветеранхэм атырахыгъэ сурэтыр ары. Пстэуми тхьамыкIэ теплъэ яI, ау гушхоныгъэр къахэщы...

А унэ цIыкIур зие **Коростелева Зинаида Семен ыпхъум** адрэхэм къахэщырэ гъэпсыкIэ иI.

Ащ етIани ныбжьышхо иI ыкIи ренэу узыгъэл зэпыт. Ау гукIодыпхэу зэрэщымытыр зэхэошIэ.

... 1942-рэ илъэсым имэкъуогъу мазэ ащ ыныбжь илъэс 17 хъугъагъэ. ВЛКСМ-м ирайком бэмышIэу комсомолым аштэгъэхэ зэлэгъу пшъэшъитфэу а зы классым щызэдеджэхэрэм къащэупчIыгъэх: фронтым шъукIоным шъуфэхьазыра? «Типшъашъэхэм яджэнэ фыжь цIыкIухэр ашыпхъухэм шIухьафтынэу аратыгъэх...»

Ащ шыпхъу иIагъэп. Янэу повесткэр къызыIэкIалъхьагъэр гъыгъэ. Зинэ ышнахьыжъищ дзэм защагъэр илъэс хъугъэ. Зэо пхъашэм ахэр къыхэкIыжьыгъэхэп.

Аужырэ ушэтынхэр еджапIэм зыщатыгъэхэм мэзищ тешIагъэу пшъэшъэжъые лъхэнчэ цIыкIум — зы метрэу кепкэ зыщыгъым — Шульгинскэ районым ит селоу Мельгуны къыщыхъугъэ къоджэ пшъэшъэ цIыкIоу IофшIэным есагъэм шхончыр ыцыхьэ зытелъыжьэу ыIыгъыгъ. Щэгынхэр зэрылъ складхэр къыгъэгъунэнхэу агъакIощтыгъэ. Джащ фэдэу Александр Невскэм иорден зыфагъэшъошэгъэ я 212-рэ гвардейскэ истребительнэ авиационнэ полкым исамолетхэри къыгъэгъунэхэу къыхэкIыщтыгъ. ЕтIанэ «секреткэм» Iоф щишIагъ. Украинэм, Болгарием, Румынием, Венгрием, Чехословакием, Польшэм... апхырыкIыгъ. 1945-рэ илъэсым ижъоныгъуакIэ мазэ и 9-рэ мафэм Берлин пэмычыжьэу щыт аэродромым щыпэгъокIыгъ. Ащ дэгъу дэдэу къешIэжьы гушIо нэпсэу зэпымыоу ынэхэм къакIэчъырэр зэрэщыугъагъэр: ТекIоныгъ, заор ухыгъ, ТекIоныгъ!

А пстэум къакIэлъыкIуагъэх зэоуж илъэс къинхэр, хэгъэгум мэкIэ-макIэу зыкъиIэтыжьыщтыгъ. Ежьым илI игъусэу Iоф ышIагъ, лъэшэу зэгурыIощтыгъэх, кIэлищэу къафэхъугъэр дахэу апIугъэх, унэ цIыкIуи ашIыгъ, чъыгхэр агъэтIысыгъэх. АIоба ташъхьагъ итым цIыфым зэпичын ылъэкIыщт къиныгъом фэдиз къыфехьэу. ИлIи, икIэлэ Сережи ыгъэтIылъыгъэх, ятIонэрэ икIалэу Володе IофшIапIэу зыIутым къыщехъулIэгъэ тхьамыкIагъом къыхэкIэу нитIунэшъу хъугъэ. Унэр защэм ахъщэу къыкIэкIыгъэр 1991-рэ илъэсым щыIэгъэ дефолтым «ышхыгъ».

Адыгеим ятIонэрэлIэу щигъотыгъэу, Мыекъуапэ щыпсэурэм дэжь къорылъф цIыкIоу Юлэрэ ыкъо Володе икIалэрэ игъусэхэу Зинаида Семен ыпхъур къэкIуагъ. Сэкъатныгъэ зиIэ ышэу пшъэшъэжъыем ятэ ыIыгъыжьынэу Коростелевам ыкъо нахьыжъэу Юрэ зэриубытылIагъ. ЕтIанэ илI идунай зехьожь нэуж фэтэрыбэ зэблихъун фаеу хъугъэ. Медаль 15-рэ Хэгъэгу зэошхом иорденэу ятIонэрэ степень зиIэмрэ къызыфагъэшъошэгъэхэ бзылъфыгъэу заом хэлэжьагъэм пенсиеу фагъэуцугъэм къыхьыщтыгъэ закъор хьалыгъумрэ псымрэ...

— А лъэхъаным унэхэм ятын фэгъэзэгъэ комиссием унэ зэратыхэрэм ячэзыу сыхагъэуцонэу силъэIу бэрэ есхьылIагъ, къалэм имэрэу Черниченко Михаил Николай ыкъом дэжьи сыщыIагъ. Сыгу кIоди, Урысыем оборонэмкIэ иминистрэу Грачевым письмэ фэстхыгъагъ. Джащ ыуж общежитием хэт унэ цIыкIоу Юлечкэрэ сэрырэ илъэс 11 тызэрысыгъэр къысатыгъагъ, — Зинаида Семен ыпхъум рэхьатэу джахэр къеIуатэх.

Ау ащ дакIоу Адыгеим игупчэ къалэ ипащэхэм гукъаоу афыриIэхэми ашъхьэ къырехы.

— ЕтIанэ, заом иветеранхэм апае унэхэр къащэфынхэм пэIухьащт ахъщэр къэралыгъом къытIупщы зэхьум, — еIо ащ, — унэхэр язытыхэрэ комиссием мырэущтэу къыщысаIуагъ: «Сыда адэ джы узыфаер, тэ а сомэ мин 700-мкIэ унэ къыпфэтщэфын тлъэкIыщта?!» Общежитием щысиIэ унэр сщэнэу игъоу къысфалъэгъугъ. Ар Юлечкэ тетхагъэу приватизировать тшIыгъэ. СыдэущтэумсабыирзыщыпсэункъуапэимыIэуКъэзгъэнэн сльэкIыщта? СикIалэ ипшъашъэ кIэлэхъу цIыкIу къыфэхъугъ, илI игъусэу ахэр фэтэрэу аубытыгъэм щэпсэух...

Заом хэлэжьэгъэ Коростелевам пае унэ къэщэфыгъэным фэгъэхьыгъэ Iофыгъор, республикэм ипащэхэр къызызэхэгъэIэхэм, зэшIохыгъэ хъугъэ. Ежьыми заом хэлэжьэгъэ нэбгыритIуми — Иван Пустошкиным ыкIи Александр Лыковым, зыщыпсэунхэ унэ зэрямыIэм къыхэкIэу Мыекъуапэ унэхэр щафащэфыгъэх. Адыгеим и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан пшъэрылъ зэрафишIыгъэм тетэу заом хэлэжьагъэхэм апае унэхэр къэгъотыгъэнхэм фэгъэзэгъэгъэ ведомствэхэм ищыкIагъэр зэкIэ къыдалъытагъ: унэхэр тучанхэм ыкIи аптекэхэм апэгъунэгъухэу къагъотыгъэх, бгъэцэкIэжьын зищыкIагъэхэми ар арашIылIагъ.

Черемушкэм щыIэ бэдзэрым пэгъунэгъоу урамэу Пионерскэм тет унэу къыфащэфыгъэм Зинаида Семен ыпхъур жъоныгъуакIэм и 9-м ехъулIэу чIэхьажьыщт. УнэчIэхьажьэу ащ щишIыщтым зыфегъэхьазыры.

— УнакIэу къысфащэфыгъэм хьакукIэ итыщт. Сэ илъэсипшI пчъагъэ хъугъэу электрическэ хьаку цIыкIумкIэ сыпщэрыхьэщтыгъ: общежитиеу сызэрысыгъэм ипщэрыхьапIэ ит газ хьакухэм Iоф ашIэщтыгъэп... ЕтIани сэсыеу балкон щысиIэщт! Ащ къэгъагъэхэр щызгъэтIысыщтых ыкIи жьы къабзэ щысыщэщт. Илъэс 85-рэ хъугъэ тичIыгу дахэ сызыщыпсэурэр. Илъэси 100 згъэшIэным сыщэгугъы. Ащ нахьыбэ згъэшIэнкIи хъунба, — IощхыпцIыкIы ветераныр.

«ТекIоныгъэм и Мафэ тыгъуасэ хъугъэм фэдэу сыгу къэкIыжьы»

Iэшъынэ Сэфэрбый лъыгъэчъэ зэуабэхэм ахэлажьэзэ, я 40-рэ зенитнэ пулеметнэ полкым хэтэу зэкIэ заор зэпичыгъ. Украинэр, Румыниер, Венгриер шъхьафит зышIыжьыгъэхэм ахэтыгъ. ТекIоныгъэм и Мафэ Австрием икъэралыгъо гъунапкъэ щыIэ къалэу Секешфехерваре щыпэгъокIыгъ. Зенитчикхэм яротэ Секешфехерварэ пэмычыжьэу щыт дзэ склад инхэр къыгъэгъунэнхэу агъэкIуагъ. Пшъэрылъэу щытыгъэр пый авиацием иатакэхэм апэуцужьыгъэныр арыгъэ. Ау зэо хьылъэхэр зэхащэнхэу хъугъэп, пый самолетхэу зырызэу къатебыбэщтыгъэхэм щынэгъошхо къахьыщтыгъэп. Бэрэ зэжэгъэхэу уахътэу заор зыщаухыщтыр къэблагъэщтыгъ.

Сэфэрбый Махьмудэ ыкъом а мафэр тыгъуасэ хъугъэм фэдэу дэгъоу къешIэжьы. А гушIуагъор апэу къалъызгъэIэсыгъэр батальоным икомсоргэу Таня Копыловар ары. Ащ шъофыр къызэпичызэ, чыжьэкIэ къуоныр къыщыригъэжьагъэу зенитчикхэм къафачъэщтыгъ. Ащ ымакъэ жьыбгъэм зыбгъумкIэ рилъэсэкIыщтыгъэти, дзэкIолIхэм ащ къыIохэрэм ахэлъ купкIыр къафыхын алъэкIыщтыгъэп. Ау гур бгъэпцIэн плъэкIыщтэп...

— КIалэхэр, ТекIоныгъ! Заор аухыгъ! ТатекIуагъ!

Къэбар гушIуагъо къызылъыIэсыгъэ зенитчикхэм Iашэр апхъуатэти, зэпымыоу огум дэуаещтыгъэх, зы патрони къамыгъанэу зэкIэ рагъэкIыщтыгъ. Сэфэрбыйи иIашэкIэ щэу иIэр ошъогум ритIупщыхьагъ.

— А мафэм гушIо нэпсхэр хэти ыгъэбылъыщтыгъэхэп. Тэ тшIэщтыгъэ псынкIэу тадэжь къызэрэдгъэзэжьыщтыр, ти Родинэ къызэрэтпэгъокIыщтыр. А мафэм фэшI окопхэм чъыIэм тащигъэлIагъ, тиныбджэгъухэр зэо хьылъэхэм къахэтынагъэх, — ыгу къэкIыжьы Сэфэрбый Махьмудэ ыкъом. А лъэхъаным ащ илъэс 18 ыныбжьыгъэп...

...Къоджэ цIыкIоу Шыхьанчэрыехьаблэ заом къимыкIыжьыгъэхэр щагъаещтыгъэх. Ащ дэкIыгъэ нэбгырэ 87-м щыщэу къэзгъэзэжьыгъэр 36-рэ ныIэп. Ядэжь къэкIожьыгъэп Сэфэрбый ышнахьыжъи. Заом илъэхъан Iэшъынэхэм яунэ стыгъэ.

Шыхьанчэрыехьаблэ къыщыхъугъэхэм Хэгъэгу зэошхом хэкIодагъэхэр ащыгъупшэхэрэп, 1989-рэ илъэсым заом къимыкIыжьыгъэхэм ащIэхэр зытетхэгъэхэ саугъэт агъэуцугъ. Краснодар псыубытыпIэм чIимыхьэгъэ чIыгу тIэкIоу къуаджэм щыщэу къэнагъэм ар щагъэуцугъ...

Адыгэ Республикэм иветеранхэм я Совет ыкIи АР-м мамырныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ и Лигэ ахэтэу, Теуцожь районымрэ Адыгэкъалэрэ ящыф гъэшIуагъэу Iэшъынэ Сэфэрбый Урысыем итхакIохэм я Союз хэт Владимир Цапко игъусэу тхылъэу «Говорящие волны» зыфиIорэр атхыгъ. Ар зыфэгъэхьыгъэр Кубанскэ IэрышIыхым ычIэ хъугъэ къоджэ ыкIи кутыр 11-р ары. Краснодар псыубытыпIэм чIырагъэхьэгъэ чIыпIэм къикIыгъэ интернационалистэу Сэфэрбый Махьмудэ ыкъоу Теуцожь районым ыкIи Адыгэкъалэ яеджапIэхэм ащезгъэджагъэм тиблэкIыгъэ осэ тэрэз фашIышуным кIэлэцIыкIухэр фигъасэщтыгъэх.

...Непэ заом хэлэжьагъэу, Хэгъэгу зэошхом иилъэсхэм къакIощI орден ыкIи медаль 16 къызэратыгъэу, Адыгэ Республикэм иапшъэрэ наградэу медалэу «Адыгеим и Щытхъузехь» зыфиIорэр къызфагъэшъошагъэм Москва ТекIоныгъэм ия 65-рэ илъэс щыпэгъокIынэу кIоным зыфегъэхьазыры. Ащ лъэшэу игуапэу ТекIоныгъэм и Парад хэлажьэ зыхъукIэ, щыгъыщт шъуашэр къытигъэлъэгъугъ.

— Сэфэрбый Махьмудэ ыкъор, мы костюмыр лъэшэу къыокIу, — ветераным тыфэгушIо. Шъыпкъэр пIощтмэ, ащ непи ишIугъу, ынэхэр къэлыдых, фыжьы хъугъэ шъхьацхэр джыри зэрэдахэх. ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэм ар ялIыкIо шъыпкъ.

Къэралыгъом къафитIупщыгъэ ахъщэмкIэ Iэшъынэ Сэфэрбый Адыгэкъалэ километри 7-кIэ пэчыжьэ поселкэу Красненскэм унэ къыщищэфыгъ. Унагъом зэрэщыпрахъухьагъэмкIэ, ащ унэгъо ныбжьыкIэр — якIэлэ Бислъанрэ ишъхьэгъусэрэ япшъэшъитIу ягъусэу щыпсэущтых. ДжырэкIэ ахэр хым чIихьэгъэ чIыпIэм къызекIыжьхэм Iэшъынэхэм къаратыгъэгъэ унэ цIыкIум щэпсэух.

«АнахьышIоу щыIэр ахэм къалэжьыгъ»

Iэшъынэ Сэфэрбый джыри зы костюм иIэ хъущт. ТекIоныгъэм имэфэкI ехъулIэу Адыгэкъалэ щыпсэурэ ветеран 18-мэ шъошакIэ къаратыщт. ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэр къалэм лъэшэу щагъашIох.

Адыгэкъалэ имэрэу Хьатэгъу Налбый ветеранхэр зэкIэ дэгъоу ешIэх. НэбгыриплIэу унэхэр къащэфынхэм пае ахъщэ зэратыгъэхэ закъохэр арэп ащ инэIуасэхэр.

— Ахэр машIоми, псыми, чъыIэми, гъаблэми ащымыщынэхэу, текIоныгъэм пае зышъхьамысыжьхэу зэуагъэх. Бэ ахэм къинэу зэпачыгъэр. Тэ, ахэм къакIэхъухьагъэхэм, заом щагъэхъагъэхэр тщыгъупшэнхэу щытэп,— еIо ащ.

Хэти ащымыгъупшэным пае Адыгэкъалэ Хэгъэгу зэошхом хэлэжьагъэхэм яшIэжь фэгъэхьыгъэ мемориальнэ комплексэу дэтыр икIэрыкIэу зэтырагъэпсыхьажьэу рагъэжьагъ. А комплексым екIолIэрэ гъогум изэтегъэпсыхьанкIэ IофшIэныбэ къэлэдэсхэм зэшIуахыгъ, ащ ыбгъуитIукIэ къэгъагъэхэр бэу щагъэтIысыщтых. Мемориалым истелитIуи Теуцожь районыр шъхьафит шIыжьыгъэным фэгъэхьыгъэ заохэм ахэкIодагъэхэм, Советскэ Союзыщтыгъэм ичIыпIэ зэфэшъхьафхэм ыкIи нэмыкI къэралыгъохэм ащыфэхыгъэхэм алъэкъуацIэхэр зытетхэгъэхэ плитэхэр ащызэблахъущтых. Комплексым хъураеу пхъэнтIэкIукIэхэр къырагъэуцокIыщтых ыкIи ар къызэрагъэнэфырэр нахьышIу ашIыщт.

Джащ фэдэу мэфэкIым ехъулIэу пхъэнтIэкIукIэхэр къалэм игупчэ проспекти щагъэуцущтых. ТекIоныгъэм имэфэкI къызыщыблэгъагъэм къэлэдэсхэм ащ чыг цIыкIу минитIу фэдиз щагъэтIысыгъ, ащкIэ спонсорхэр IэпыIэгъу къафэхъугъэх. Ахэм зыкъызаIэтыкIэ, Адыгэкъалэ сад кIэракIэ хъущт.

ТекIоныгъэр къыдэзыхыгъэхэм афэгъэхьыгъ

Къалэм иадминистрацие ипащэ пхыригъэкIырэ политикэмрэ бизнесымрэ зэгурыIохи, ТекIоныгъэшхом ия 65-рэ илъэс Адыгэкъалэ ифэшъуашэм лъыкIахьэу щыхэгъэунэфыкIыгъэным фэгъэхьыгъэ IофтхьабзабэрахъухьагъЖъоныгъуакIэм и 8-м, шэнышIу зэрафэхъугъэу, боевой щытхъум ичIыпIэхэм алъыIэсыщт автопробег зэхащэщт. Ащ къыуж РОСТО ДОСААФ-м икъэлэ орган ипащэу Цуекъо Теуцожь ветеранхэр мэфэкI Iанэм ригъэблэгъэщтых. Ащ шъошакIэхэр ащыгъхэу, мобильнэ телефоныкIэхэр аIыгъхэу ветеранхэр къекIолIэщтых. Костюмхэу афадыгъэхэм ыкIи телефонхэу къафащэфыгъэхэм атефэгъэ ахъщэр АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм Адыгэкъалэм идепутатэу Бастэ Хьисэ къафищэфыгъэх. Ветеранхэу ипсауныгъэ изытет къыхэкIэу мэфэкI Iофтхьабзэхэм ахэлэжьэнхэ зымылъэкIыщтхэм сомэ мини 10 зырыз зэлъ конвертхэр аратыщтых.

МэфэкIым зыфагъэхьазырызэ, къэлэ администрацием цIыфхэм ясоциальнэ Iофыгъохэр зэшIохыгъэнхэм фэгъэзэгъэ чIыпIэ органым ыкIи ветеранхэм я Совет игъусэхэу Адыгэкъалэ Хэгъэгу зэошхом хэлэжьагъэхэу щыпсэухэрэм щыIэныгъэ амалэу яIэхэр ауплъэкIущтых.

— Ветеранхэм ащыщхэр ящагухэр къызэрэшIыхьэгъэ чэухэр е яунашъхьэхэр афагъэцэкIэжьынхэу къыкIэлъэIух. ЗэкIэ ащ фэдэ лъэIухэр зиIэхэр зэдгъашIэхи, сметэхэр зэхэдгъэуцуагъэх. Тикомандэ а лъэIухэр зэкIэ игъом зэшIохыгъэнхэм фэгъэхьыгъэ амалхэр зэрихьащтых. ТымыукIытэу тиветеранхэм анэ тыкIэплъэным ыкIи республикэм ипащэхэм къытфашIыгъэ пшъэрылъхэр дгъэцэкIэнхэм тишъыпкъэу тапылъыщт, — еIо Хьатэгъу Налбый.

Тимамыр щыIакIэ фэзэуагъ

Адыгэкъалэ щыпсэурэ, лъытэныгъэшхо зыфашIырэ **Джамырзэ Даут Юсыф ыкъом** июбилей зыщыхигъэунэфыкIырэ мафэм ехъулIэу ащ ыдэжь тыфэгушIонэу тыкIуагъ. Сталинградскэ, Воронежскэ, Апэрэ Украинскэ фронтхэм ащызэогъэ, Сталинград, Курскэ заохэм ахэлэжьэгъэ ветераным мэлылъфэгъум и 10-м ыныбжь илъэс 90-рэ хъугъэ.

Даутэ ищыIэныгъэ щыпэкIэкIыгъэ зэо хьылъэм игугъу къышIынэу икIасэп, ау ныбжьыкIэхэм щыдгъэгъозэнхэм пае къэтIон ар Сталинград дэжь унэ пэпчъ, чIыгу залэ пэпчъ къыгъэгъунэзэ псэемыблэжьэу зэрэзэуагъэр. Илъэсныкъо зытешIэм етIани Курскэ дугам ар щызэонэу мэхъу, Гитлер итанк дивизие анахь дэгъухэу «Мертвая голова», «Адольф Гитлер», «Райф» зыфиIохэрэм щапэуцужьы. ЧIыгIырхэм къатехьэрэ нэмыц танкхэр къызыблагъэхэкIэ, ащ гранатхэр ыдзыщтыгъэ. ЧIыгIырхэм защызыухъумэщтыгъэ дзэкIолIхэм ащ фэдэ таккикъхэм акIэхэкIыгъэр зыфэдэр къэшIэгъуай, пчъагъэрэ ахэм хьадэгъур къашъхьарыхьагъэ фэдэу къащыхъугъэщтын.

Сыд зэхъуи тидзэкIолIхэм текIоныгъэр къыдахыгъ. Ахэр зыфэзэуагъэхэр тимамыр щыIакIэ пай, гъэ къэс гъатхэм зыкъызэIуихыным пай. Хьазабышхо зыщащэчыгъэ заом Джамырзэ Даутэ ыпсэ пытэу къыкъыкIыжьын ылъэкIыгъ, ар насыпыгъэшху. УIэгъэ хьылъэ хихыгъагъэми, контузие зэхъум зэхимыхыжьхъугъагъэ нахь мышIэми, псаоу къызэрэнэжьыгъэр насыпыгъэшхоу щытыгъ. Госпиталым къыщеIазэхи, ытхьакIумэ тIэкIу зэхихь зэхъум, дзэкIолIхэм ясатырэ хэуцожьыгъ.

Заом имэшIошхо зыIузыщэгъэ дзэкIолIым зэо ужыми иунэ исынэу къырыгъэкIугъэп. Контузие зэрэхъугъэм емылъытыгъэу Джамырзэ Даутэ заом зэщигъэкъогъэ народнэ хьызмэтыр зыпкъ игъэуцожьыгъэным чанэу иIахь хишIыхьагъ. Опытэу, шIэныгъэу иIэхэр къызфигъэфедэзэ IэнэтIэшхомэ аIутыгъ. КПСС-м и Теуцожь район комитет щылэжьагъ, гъэзетэу «Знамя коммунизма» икорреспондентэу Iоф ышIагъ, ПчыхьалIыкъэ къоджэ Советым, нэужым Теуцожь районым иагентствэу «Союзпечать» зыфиIорэм пэщэныгъэ ащызэрихьагъ...

Даутэ жъышъхьэ мафэ хъугъэу плъытэн плъэкIыщт. Ащ пхъуитIу, къуищ, пхъорэлъф-къорэлъфи 8 иI. Ащ зыгорэ ыгу римыхьэу губжыгъэ зыхъукIэ унагъом исхэр гъэзетыкIэхэм, журналыкIэхэм алъэчъэх. Даут мафэ къэс тиреспубликэ къыщыдагъэкIырэ гъэзетхэми, федеральнэ гъэзетхэми яджэныр икIас. Дунаим къыщыхъу-къыщышIэхэрэм ащ защегъэгъуазэ. Даут Юсыф ыкъом ищыхьэ телъ тичIыгу мамырныгъэмрэ зэфагъэмрэ зэрэщытекIощтхэм...

«Сишъхьэгъусэ сыгуалъхьажьынэу сыфай»

Хэгъэгу зэошхом хэлэжьагъэу, илъэс 87-рэ зыныбжь **Игошева Клавдия Степан ыпхъум** къэралыгъом къыфыхигъэкIыгъэ ахъщэмкIэ блэкIыгъэ илъэсым ишэкIогъу мазэ станицэу Дондуковскэм унэ унае щищэфыгъ. Джэджэ районым тыкIозэ, зыныбжь хэкIотэгъэ цIыфымкIэ чIыопсым, чIыгум пэблэгъэным мэхьанэшхо зэриIэм игугъу тшIыгъэ. Аужырэ илъэсхэр фэтэрым уисэу, балконым утесэу тыгъэр зэрэкъохьажьырэм улъыплъэу бгъэкIоным нахьи, щагу цIыкIу зиIэ унэм ущыпсэуныр, жьы къабзэ къэпщэныр ахэмкIэ зэрэнахьышIум урыгущыIэжьынэу ищыкIагъэп.

Къоджэ псэупIэм иадминистрацие къызэрэщытаIуагъэмкIэ, унэм икъэщэфынкIэ пенсионеркэм ишIоигъоныгъэхэр зэкIэ къыдалъытагъэх. Ащ сомэ 712800-у къыратыгъагъэмкIэ газрэ псырэ зэкIолIэрэ унэ къэпщэфын плъэкIыщтыгъэп, ащ фэдэхэм сомэ миллионрэ никъорэ атефэщтыгъэ.

Лениным иурам тет унэ цIыкIоу N 234-р зытетхагъэм икъэлапчъэ тызекIуалIэм, Клавдия Степан ыпхъум икIалэу, илъэс 59-рэ зыныбжь Эдуард Владимир ыкъор къытпэгъокIыгъ. Заом хэлэжьэгъэ бзылъфыгъэр тIэкIу гъойщаети, унэм ащ тырищагъ, нахьыбэмкIэ ары тыздэгущыIэнэуи хъугъэр...

Пермскэ хэкум икъалэу Добрянкэ щыщ пшъэшъэжъыеу Клавдие илъэс 18 нахь ымыныбжьэу 1942-рэ илъэсым ижъоныгъокIэ мазэ фронтым Iохьэ. Аэродром ротэм ия 491-рэ батальон пщэрыхьакIоу ар иIагъ, батальоным игъусэу Кавказы, Украинэри, Белоруссиери зэпичыгъэх, Польшэм щыIэу ТекIоныгъэр къыдахыгъ. Фронтым Iутызэ Кировакан нэIуасэ зыщыфэхъугъэ Даллакян Владимир Саркис ыкъом зэо ужым унагъо дешIэ, сабыищ къапэфэ ыкIи дахэу зэдапIу. 1989-рэ илъэсым чIыгур къызэрэсысыгъэм ящыIэныгъэ зэрэщытэу къызэпирегъазэ, яунэ ащ хэкIуадэ.

Илъэс 18-кIэ узэкIэIэбэжьымэ станицэу Дондуковскэм ахэр къэкIожьыхэшъ, фэтэрыпкIэ атызэ унэ горэм щэпсэух. Клавдия Степан ыпхъум ишъхьэгъусэ идунай зихъожьыгъэр илъэсиплI хъугъэ, ежь ичIыгу гупсэ, Армением, ар щагъэтIылъыжьыгъ. Ишъхьэгъусэ дунаим зехыжьым бзылъфыгъэм ипсаунытъэ лъэшэу зэщыкъуагъ. Илъэс 60-рэ зэгурыIохэу зэрэзэдэпсэугъэхэм къыхэкIэу ащ чIэнэгъэшхоу ышIыгъэр лъэшэу зыхишIагъ.

— Дунаир зысхъожьыкIэ, сишъхьэгъусэ сыгуалъхьажьынэу сыфай, — ишIоигъоныгъэ тыщигъэгъозагъ ветераным.

Зэрэгъойщаем емылъытыгъэу къэлэпчъэжъыем нэс ащ тыкъыгъэкIотэжьыгъ...

ТафэгумэкIынэу атефэ

Хэгъэгу зэошхом иветеранхэу 2005-рэ илъэсым гъэтхапэм и 1-м нэс учетым хэуцуагъэхэм жъоныгъуакIэм и 9-м ехъулIэу зыщыпсэущтхэ унэхэр ягъэгъотыгъэнхэмкIэ Адыгеим Урысые Федерацием ирегионхэмкIэ апэрэхэм ащыщэу пшъэрылъхэр ыгъэцэкIагъэх. Унэ къызэращэфыщт зэтигъо ахъщэ IэпыIэгъур аIэкIэгъэхьэгъэнымкIэ мэлылъфэгъум и 5-м аужырэ документхэм ягъэхьазырын аухыгъ.

— 2005-рэ илъэсым гъэтхапэм и 1-м нэс учетым уцугъэ ветеранхэм ТекIоныгъэм и Мафэ ехъулIэу унэ ягъэгъотыгъэнэу Урысыем и Президентэу Дмитрий Медведевым пшъэрылъ къызэрафишIыгъэр Адыгеим ыгъэцэкIагъ. ПстэумкIи тиреспубликэ ащ фэдэ ветеран 46-рэ щэпсэу. Республикэм игъэцэкIэкIо хабзэ иорганхэмрэ муниципальнэ образованиехэм яструктурэхэмрэ зэдырагъаштэу Iофтхьабзэхэр зэрэзэрахьагъэхэм яшIуагъэкIэ ветеран пэпчъ ишIоигъоныгъэхэр къыдалъытэзэ, унэм епхыгъэ Iофыгъохэр нэпэ ехъулIэу зэшIуахыгъэх, — хигъэунэфыкIыгъ Адыгэ Республикэм IофшIэнымрэ социальнэ хэхъоныгъэмрэкIэ иминистрэу Наталья Широковам. — ТиIофшIэнкIэ анахьэу гъэхьагъэхэр тэзыгъэшIыгъэр муниципальнэ образованиехэм япащэхэр къызэрэддеIагъэхэр ары. Ветеранхэм яIофыгъохэм тагъэгумэкIыныр, тынаIэ атедгъэтыныр тэ типшъэрылъ. Тигупсэхэм фэдэу ахэм тафэщытын фае.

Хэгъэгу зэошхом иветеранхэу зипсэукIэ амалхэр нахьышIу зыфашIынэу зытефэхэрэм, ау 2005-рэ илъэсым гъэтхапэм и 1-м ыуж учетым хэуцуагъэхэм яспискэхэм язэхэгъэуцон епхыгъэ IофшIэнри министерствэм щаухыгъах. Непэ ехъулIэу тиреспубликэ ащ фэдэ ветерани 170-рэ щэпсэу.

— Мыщ фэдэ спискэр зэхэдгъэуцо зэхъум ветераным унэ къыратыным пае гъот макIэ зиIэхэм ахалъытэн зэрэфэе шапхъэхэр мыщ дэжьым къыщыдэтлъытагъэхэп. Ахэр заом зэрэхэлэжьагъэхэм тыкъыпкъырыкIызэ, мылъкоу яIэр зыфэдизыр къыдэтымылъытэу спискэм хэдгъэуцуагъэх. Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым Къэралыгъо Думэм щыхэплъэнхэу къахилъхьэгъэ законопроектым тетэу тызекIуагъ, — къыIуагъ Наталья Широковам.

Министрэм тызэрэщигъэгъозагъэмкIэ, мыщ фэдэ ветеранхэм Iоф адашIэу аублагъэх. 2005-рэ илъэсым гъэтхапэм и 1-м ыуж учетым уцугъэ ветеран 17-мэ зыщыпсэущтхэ унэхэм алъыхъухэмэ хъунэу макъэ арагъэIугъах. А гухэлъхэм апае сомэ миллион 25-рэ фэдиз къафыхагъэкIыщт.

Урысыем и Президент иунашъокIэ 2009-рэ илъэсым бэдзэогъум и 1-м щегъэжьагъэу ветеранхэм квадратнэ метрэ пчъагъэу къафыхагъэкIырэм хагъэхъуагъ, квадратнэ метрэ 36-м ар нагъэсыгъ. 2010-рэ илъэсым иапэрэ кварталкIэ Урысые Федерацием регион хэхъоныгъэмкIэ и Министерствэ зэриухэсыгъэм тетэу Адыгэ Республикэм зы квадратнэ метрэм сомэ 19800-рэ щыриуас. Джащ тетэу Адыгеим сомэ 712800-рэ щараты.

БлэкIыгъэ илъэсым гъэтхапэм и 22-м ветеранхэм зыщыпсэущтхэ унэхэр аIэкIэгъэхьэгъэнхэмкIэ шэпхъакIэхэм атехьагъэх, ахэм атетэу джыдэдэм зэтигъо ахъщэ IэпыIэгъур араты.

Тызэгъусэмэ — тытекIощт

Дунаим къытехъухьэгъэ анахь зэо лъыгъэчъэшхом тиветеранхэр щытекIонхэ алъэкIыгъ. Гъабли, зауи, зэоуж илъэс къинхэри зэпачыгъ, хэгъэгур зэтырагъэуцожьыгъ, Урысыер дунаим осэшхо зыщыратырэ къэралыгъоу ашIын алъэкIыгъ. «Мамырныгъ, ныбджэгъуныгъ, лъэпкъ зэгурыIоныгъ, зэдеIэжьыныгъ» зыфиIорэ гущыIэхэм къарыкIыхэрэр ахэм ящыIэныгъэ щаушэтыгъэх. Хэгъэгур шIу зэрэплъэгъун фаемкIэ, япсэемыблэжьыныгъэкIэ, гукIочIэшхоу яIэмкIэ, яцIыфыгъэ зипхъэ лъагэхэмкIэ ахэр тэ сыдигъуи щысэу тиIэщтых.

Заом хэкIодагъэхэм къытфашIагъэр тэ зыщыдгъэгъупшэнэу амал зимыI. Москва, Сталинград дэжь пхъашэу зэрэщызэуагъэхэр, Ленинград къызэдзыхьэм чэщмэфэ 900-рэ къинэу ащэчыгъэр, Европэм шъхьафитыныгъэ рагъэгъотыжьы зэхъум, Курскэ дугам щыкIогъэ зэо хьылъэхэр, партизанхэм, ополченцэхэм лIыхъужъыныгъэу къызхагъэфагъэр, тылым щылэжьагъэхэм яхъупхъагъэ Урысыем щыпсэурэ ныбжьыкIэхэм зыщагъэгъупшэ хъущтэп.

Тиветеранхэм опыт ин къытфагъэнагъ. Ащ тыфегъасэ текIоныгъэ къыдэтхыфэ нэс тыбэнэнэу, къиныгъо къызытфыкъокIыкIэ пытагъэ къызхэдгъэфэнэу, тэ тишъхьэкIи тинарод пайи пшъэдэкIыжь тхьынэу...

Кризисым, нэмыкI экономикэ Iофыгъохэм ямылъытыгъэу тихэгъэгу иIэшъхьэтетхэм ветеранхэм зыщыпсэущтхэ унэхэр арагъэгъотынхэу пшъэрылъ зэрэзыфагъэуцужьыгъэр дэгъу дэд. Унэе фэтэрхэр ямыIэхэу, нэжъIужъхэр зыщаIыгъыжьырэ унэхэм ачIэсхэу ветеранэбэмэ ядунай ахъожьыгъ...

Тэ джыри бэ тшIэн фаеу щытыр. Урысыем и Президентэу Дмитрий Медведевым игущыIэхэм атетэу «зэо хьылъэм кIочIэшхо зиIэгъэ пый жъалымым щытекIогъэ народыр непи къолъхьэ тын-Iыхынымрэ тхьамыкIэныгъэмрэ атекIон ылъэкIыщт, тихэгъэгу нахь фэшIыгъэ хъуным ар фэлэжьэн фае».

БЫЛЫМГЪОТ Светлан.

Сурэтхэм арытхэр: **Коростелева Зинаида Семен ыпхъур; Iэшъынэ Сэфэрбый Махьмудэ ыкъор; Адыгэкъалэ имемориальнэ комплекс; Джамырзэ Даут Юсыф ыкъор; Игошева Клавдия Степан ыпхъур.**

Сурэтхэр Алексей Гусевым тырихыгъэх.

АДЫГЭ БЫРАКЪЫМ ИМЭФЭКІ ИПЭГЪОКІ

Къэралыгъо лъапсэр зыгъэпытэрэ быракъым тырэгушхо

ЦІыфым ищыІэныгъэкІэ тарихъым мэхьанэшхо иІ. ШІуи бзаджи, дэгъуи, дэий зэкІэри ащ къыхэнэжьых. ПІалъэу тешІагъэм емылъытыгъэу, узэкІэІэбэжьзэ ащ къыхэхъухьагъэхэм охътакІэм тегъэпсыкІыгъэ еплъыкІэхэр, зэфэхьысыжьхэр афэпшІынхэ олъэкІы. Ау, сыдигъокІи зэраІоу, узэрэфаем тегъэпсыкІыгъэу тарихъыр кІэптхыкІыжьынэу, къэбгъэлъэгъонэу щытэп.

Тиреспубликэ кІэ, тилъэпкъ кІэ минитІурэ илъэсхэм якъихьэгъухэр ушэтыпІэ шъхьаІэу щытыгъэх. Ахэм къащежьэх тилъэпкъ къыгъэшІагъэм зыкІэхъопсыщтыгъэ къэралыгъо лъапсэ Адыгеим егъэгъотыгъэным епхыгъэ Іофыгъохэу тарихъ мэхьанэ зиІэхэр. А лъэхъаным Адыгэ Республикэм и Апшъэрэ Совет иапэрэ зэІугъэкІэгъу хэтынхэу, республикэм щыпсэурэ лъэпкъ зэфэшъхьафхэм ялІыкІохэу депутати 100 хадзыгъагъ. Адыгеим къэралыгъо лъапсэ егъэгъотыгъэнымкІэ, ылъэ тегъэуцогъэнымкІэ депутатхэм лІыгъэу зэрахьагъэр, ІофшІагъэу къагъэлъэгъуагъэр ныбжьи хэмыкІокІэжьыщт лъэужэу тарихъым къыхэнэжьыгъ. А лъэхъаным къытэшІунэу фэмыегъэ купхэм къаІощтыгъэ пстэуми зыкъызэрамыгъэшъыпкъэжьыгъэр, хэт щыщи зэо-банэ зэрэрамышІылІагъэр, адыгэхэр мамырныгъэ щыІакІэм зэрэкІэхъопсыхэрэр ыкІи лъэпкъ зэхэдз зэрамышІырэр республикэ тиІэ зыхъугъэм къыкІэлъыкІогъэ уахътэм джыри зэ къыгъэшъыпкъэжьыгъ. Непэ лъэпкъ пстэуми ялІыкІохэм зэфэдэ фитыныгъэхэр щыряІэхэу, гуфит-шъхьафитэу Адыгеим щэпсэух.

Тиреспубликэ къэралыгъо лъапсэм тетэу зыпсэурэм къыщыублэгъэ тарихъым Іахь-Іахьэу ухэІабэзэ зигугъу къэпшІыжьын плъэкІыщт щысабэ хэлъ. Ахэм зыкІэ ащыщ ижъыкІэ къыщыкІэдзагъэу лъэпкъым иІэгъэ быракъыр къэралыгъо быракъэу гъэпсыгъэным къиныгъуабэу къыпыкІыгъэр. Ахэм акупкІ шъыпкъэ итыгъ апэрэ зэІугъэкІэгъум къыщыкІэдзагъэу джы къызнэсыгъэм Къэралыгъо Советым — Хасэм идепутатэу, комитет тхьаматэу Іоф зышІэрэ УдыкІэко Юрэ. Ащ игукъэкІжьхэр къедгъэІуатэ тшІоигъоу зыІудгъэкІагъ.

— Юр, пщымыгъупшэжьыгъэу къытшІошІы Адыгеир Краснодар краим къыхэкІыжьи республикэ зыхъужьыгъэ лъэхъаным иапэрэ илъэсхэм тиреспубликэ общественнэ-политическэ Іофыгъохэр зэрэщыгъэпсыгъагъэхэр. Ар тыгу къэбгъэкІыжьы зыкІытшІоигъор республикэм икъэралыгъо атрибутхэр штэгъэнхэр общественнэ-политическэ рэхьатныгъэм бэкІэ зэрелъытыгъагъэр ары.

— Ар лъэхъэнэ гумэкІыгъоу щытыгъ. Адыгеим изэкъуагъэп. Лъэпкъ зэхэшІыкІыныгъэм тыдэкІи зыкъыщиІэтыгъэу аІозэ, нэмыкІ лъэпкъхэу хэку гъэпсыкІэ зиІэхэри республикэ гъэпсыкІэм техьэщтыгъэх. ТэркІэ ар нахь къин къэзышІыщтыгъэр тимылъэпкъэгъоу къытхэсхэр япчъагъэкІэ тэщ нахьыбэ зэрэхъущтыгъэхэр ыкІи къыдгоуцонэу фэмыехэр зэрахэтыгъэхэр ары. Ащ ыпкъ къикІэу Адыгеим и Апшъэрэ Совет идепутатэу хадзыгъэхэм зэхэщэн Іофыгъохэм яхьылІэгъэ апэрэ сессиеу яІагъэр зэфашІыжьын амылъэкІэу мэфэ пчъагъэрэ кІуагъэ. Парламентым и Тхьаматэ, комитетхэм ятхьаматэхэр хэдзыгъэнхэр псынкІэгъуагъэп, депутатхэм зэпэуцуныгъэшхо ахэлъыгъ. ЗишІуагъэ къэкІуагъэхэм ащыщ япчъагъэкІэ депутатхэм адыгэу ахэтхэри, нэмыкІ лъэпкъхэм ялІыкІохэри зэфэдизых пІоми хъунэу Парламентым зэрэхэфэгъагъэхэр. КІэкІэу къэпІон хъумэ, парламент ІофшІэным епхыгъэ къиныгъо пстэоу тызэрихьылІагъэхэр дэгъоу сыгу къинэжьыгъэх. Ау о непэ къэралыгъо быракъыр штэгъэным бырсырэу къыпыкІыгъагъэм нахь сыкъытегущыІэ пшІоигъоу къэпІуагъэшъ, сигукъэкІыжьхэм сигуапэу сакъыщыуцун слъэкІыщт.

— Сыда а Іофыр къин къэзышІыгъагъэр, сыда тимылъэпкъэгъухэм зыдырамыгъаштэщтыгъэр?

— Апшъэрэ Советым зэхэщэн Іофыгъохэм афэгъэхьыгъэ апэрэ сессиеу иІагъэр 1992-рэ илъэсым гъэтхапэм и 17-м къызэІуахыгъагъ. Тхьаматэр хэтымыдзышъоу, Іофхэр тызэрэфаем лъыкІэдгъэхьанхэ тымылъэкІэу, сессиер мэфэ пчъагъэрэ кІуагъэ. А лъэхъаным Парламентым комитет пшІыкІутІу фэдиз иІагъ. Адыгэкъалэ еджэпІакІэу къыщызэІуахыгъэм идиректорэу сагъэнэфагъэти, сэ Парламентым Іоф щысшІэнэу сыфэягъэп, ащ фэдэ Іофи сшъхьэ илъыгъэп. Ау къысэупчІыгъагъэх сызыфэе комитетымкІэ. Депутатэу Хъот Казбек (идунай ыгъожьыгъ, Тхьэм джэнэтыр къырет) сессием предложениеу къыщихьыгъэр пхырыкІи, лъэпкъ ІофыгъохэмкІэ, лъэпкъ зэфыщытыкІэхэмкІэ, общественнэ организациехэм ыкІи тилъэпкъэгъухэу ІэкІыб хэгъэгухэм ащыпсэухэрэм адыряІэ зэпхыныгъэхэмкІэ Комитетым итхьаматэу сыхадзыгъагъ. Апшъэрэ Советым и Тхьамати, ащ игуадзи, комитетхэм ятхьаматэхэри зыхадзыхэ уж къэралыгъо атрибутхэр:тамыгъэр, гимныр, быракъыр штэгъэнхэм тынэсыгъ. Ары ыужыкІэ къэралыгъо быракъым епхыгъэ Іофыгъохэм нахь куоу сахэлэжьэн фаеу зыкІэхъугъэри. Тамыгъэр штэгъэным дэхэкІаеу щызэнэкъокъугъэхэми, ар псынкІэу пхырыкІыгъагъ. Гимным бырсырыбэ къыпыкІыгъэп. Пстэуми анахьэу зызышІуагъэнэгъагъэр къэралыгъо быракъым икъыхэхын ары. Адыгэ депутатэу Апшъэрэ Советым хэтхэр фэягъэх ижъкІэ къыщыкІэдзагъэу адыгэхэм яІэгъэ быракъыр республикэм икъэралыгъо быракъэу къагъэнэжьынэу. Ау быракъ зэфэшъхьафхэм яэскизхэр лъэгъупІэ чІыпІэм къагъэуцугъэхэу, зыдырагъэштэщтыр депутатхэм къыхахын алъэкІынэу гъэпсыгъагъэти, Іофыр ащ нахь къин къышІыщтыгъ. Сыдэу щытми, быракъэу къыхахыщтымкІэ депутатхэр зэшІунхэ амылъэкІы зэхъум, депутатхэм ащыщ игъо ылъэгъугъагъ сессием иІофшІэн зы сыхьат зэпыугъо фэшІыгъэнэу ыкІи сэ сызипэщэ комитетыр быракъэу къыхэтхыщтым тегущыІэнышъ, ащ хэтхэм игъоу алъэгъугъэр сессием къыхалъхьанэу. Депутатхэм а предложением дырагъэштагъ. Ащ фэдэ Іофыгъохэм комитетым апэрэ зэхэсыгъоу иІэщтым уащытегущыІэныр къызэрыкІоу зэрэщымытыр, къызэрэпщыгугъыхэрэр зыпфэмыгъэцакІэкІэ къыуаІолІэжьыщтыр зыфэдэр сыгу къысиІуи, сшъхьэ лъыр къыдифыягъэу къысщыхъугъ. Арми, комитетым хэтхэр зэІузгъэкІагъэх, а Іофым ыгъэгумэкІыхэрэм ащыщхэри тизэхэсыгъо къэкІуагъэх.

— ЗиеплъыкІэхэр зэтемыфэрэ депутатхэр зэбгъэшІунхэр, тилъэпкъ илІыкІо депутатхэм япредложение ахэр къытепщэнхэр къиныгъэу къысшІошІы. ЗэраІоу, а Іофым дипломатие екІолІакІэ ищыкІэгъагъэщтын.

— ПшъэдэкІыжьышхо зыхэлъ ащ фэдэ Іофым изэхэфын узырихьылІэкІэ шъхьэм лъэшэу Іоф ышІэу зэрэригъажьэрэр а мафэм сыушэтыгъэ. Тимылъэпкъэгъухэм ащыщхэу нахь къыддезыгъэштэн сшІошІыхэрэм апэу гущыІэр ястызэ, зэкІэми яеплъыкІэхэр къязгъэІуагъ. Пстэуми ауж сэ сыкъэгущыІагъ. Адыгэ лъэпкъыр дунаим итэкъухьагъэ зэрэщыхъугъэмкІэ къезгъажьи, абзэкІэ гущыІэнхэ, лъэпкъэу зыщыщхэр атхын зэрэфимытхэр, хымэ къэралхэм гуфит-шъхьафитэу ащыпсэунхэ зэрамылъэкІырэр ыкІи яижъырэ чІыгужъэу агукІэ къызыфэгъэзагъэхэм къэкІожьынхэ зэрэфимытхэр, ижъыкІэ къыщыкІэдзагъэу тилъэпкъ ыгъэфедэщтыгъэ быракъым тарихъэу пылъыр, ащ шъуашэу иІэм мэхьанэу кІоцІылъыр къафэсІотагъ. Хэзгъэгупшысыхьагъэх къаІощтыр амышІэжьэу. Тхьаегъэпсэу, ащ дэжьым лъэшэу ишІуагъэ къэкІуагъ депутатэу Анатолий Ходусовым. Ащ предложение къыхьыгъ адыгэ быракъыр къыхэхыгъэным дегъэштэгъэн фаеу. Къыпэуцужьыгъэ къахэкІыгъэп пІоми хъунэу, пстэуми а предложением аІэ фаІэтыгъ ыкІи комитетым иунашъо итхъухьагъ. Мыщ дэжьым еплъыкІэ гъэшІэгъон сшъхьэ къихьагъ. Комитетым ышІыгъэ унашъом сэ сыкъеджэмэ депутатхэм къазэрэщыхъущтымрэ тимылъэпкъэгъухэм ащыщ ар пстэуми алъигъэІэсмэ къызэреплъыщтхэмрэ зэрэзэфэмыдэхэр къыдэслъыти, Анатолий Ходусовым унашъоу тшІыгъэм къеджэнэу пшъэрылъ фэсшІыгъ. Сыхьат пІалъэ къытфагъэнэфэгъагъэми, Іофым итегущыІэн ащ нахьыбэ тшІуихьыгъ. Сессием иІофшІэн едгъэжьэжьи сэ апэ гущыІэр къызысатым, тикомитет зэхэсыгъо зэриІагъэм, Іофэу зытегущыІагъэм, нэмыкІхэм ягугъу къэсшІи, унашъоу тшІыгъэм депутатэу Анатолий Ходусовыр къызэреджэщтыр къызысэІом, сессием хэлэжьэрэ депутатхэм ар зэрашІогъэшІэгъоныр къахэщыгъ. ИжъыкІэ адыгэхэм быракъэу яІагъэр къэралыгъо быракъэу гъэнэфэгъэныр комитетым хэт депутатхэм игъоу зэралъэгъугъэр ыкІи а предложением къыдырагъэштэнэу депутат пстэуми къызэряджэрэр ащ къыІуагъ. Джащ тетэу Апшъэрэ Советым хэтхэм янахьыбэм адыгэ быракъыр къэралыгъо быракъэу гъэнэфэгъэныр игъоу алъэгъугъ.

— ТызэрэщыгъуазэмкІэ, къэралыгъо быракъым епхыгъэ Іофыр ащ щыухыгъэ хъугъэп, къыдезымыгъаштэщтыгъэхэм ыужыкІи къэралыгъо быракъым епхыгъэ Іофым къыфагъэзэжьыгъ. Ежьхэр Іахьынчъэу къэнагъэхэу алъытэзэ, быракъым Урысыем ибыракъ щыщ Іахьэ хэлъэу гъэпсыгъэн фаеу къаІощтыгъ.

— Тэрэз. ТІэкІу тешІагъэу, къэралыгъо быракъым иІоф икІэрыкІэу Апшъэрэ Советым исессие къыщаІэтыгъагъ. УдыкІэко Юрэ идипломатие зекІуакІэ дихьыхыгъэхэу, ыгъэплъэхъугъэхэу, ежьхэр Іахьынчъэу къэнагъэхэу ыкІи Урысыем ибыракъ щыщ Іахь Адыгеим икъэралыгъо быракъ хэгъэхьэгъэн фаеу аІощтыгъ тимылъэпкъэгъухэм ащыщхэм. Ащ дэжьым, сыхэмыукъомэ, Бэджэнэ Мурат предложение къыхьыгъагъ ащ тетэу бгъэпсыным лъапсэ иІэмэ, имыІэ зыфэпІощтыр зэхэфыгъэным пае Урысыем геральдикэмкІэ икъэралыгъо къулыкъоу Санкт-Петербург дэтыр упчІэжьэгъу шІыгъэн фаеу. Ащ ехьылІэгъэ унашъо ашІи, сэрырэ депутатэу Виктор Столяровымрэ командировкэ тагъэкІонэу рахъухьагъ. Ащ тыкІуагъ, нахь пасэу макъэ арагъэІугъэу щытыгъэти, къэралыгъо комиссием хэтхэм пІалъэ къытфагъэнафи тырагъэблэгъагъ. Ащ тыкІоным ыпэкІэ Адыгеим инаучнэ-ушэтэкІо институт иІофышІэхэр къыздеІэхи, адыгэ быракъым ехьылІэгъэ материал бэкІае дгъэхьазырыгъагъэти, ахэр згъэфедэхэзэ комиссием хэтхэм еплъыкІэу тиІэхэр къафэсІотагъ. Виктор Столяроври къэгущыІагъ. Нэужым материалэу зыдэтхьыгъэхэр къафэдгъанэхэ ашІоигъоу къызаІом яттыгъэх. Сигъусагъэми тхылъыпІэ горэ аритэу слъэгъугъэти, ащ сырагъэплъы сшІоигъоу зясэІом къысатыгъ. А лъэхъаным Мыекъуапэ ипэщагъ Лев Симатовыр. Ар зыкІэтхэжьыгъэ тхьапэм быракъым ехьылІэгъэ упчІабэ итыгъ. ПсынкІэу къызгурыІуагъ а лъэхъаным гурыт еджапІэм тарихъымкІэ щакІуштыгъэхэм Щамилэ ехьылІэгъэ материалэу ахэтыгъэм зигугъу къыщишІыхэрэм упчІэхэр къазэрахахыгъэхэр. Комиссием хэтхэм апэрапшІэ ясІуагъ Лев Симатовыр мы Іофым къыхэхьанэу фитыныгъэ зэримыІэр, зыгъэгумэкІыхэрэ Іофым Адыгеим и Апшъэрэ Совет идепутатхэр къызэрэкІэупчІэхэрэр. Арэу щытми, ащ къыгъэуцугъэ упчІэхэм сэ сызэрэщыгъуазэм тегъэпсыкІыгъэу джэуапхэр ястыжьыгъ, комиссием хэтхэми псынкІэу ахэр къагурыІуагъэх. ЫужырэѢ мафэм тырагъэблагъи, ежьхэм рахъухьэгъэ еплъыкІэр зытетхэгъэ тхылъыпІэхэр конвертмэ адэлъэу къытатыгъэх, яджэуап письмэкІэ Апшъэрэ Советым къызэрэфагъахьыщтри къытаІуагъ. Сыдэу щытми, тимылъэпкъэгъухэм предложениеу къахьыгъагъэр бгъэфедэ зэрэмыхъущтыр, зы быракъым щыщ Іахьхэр нэмыкІ быракъым щыбгъэфедэхэ зэрэмыхъущтыр къагурагъаІуи, Іофыр ащ щауххыгъ. Джыри зы еплъыкІэ хэгъэунэфыкІыгъэн фае. Апшъэрэ Советым щаштэгъэ унашъом къыщиІощтыгъ сыд фэдэ мэфэкІ Іоф рекІокІыщтми, Урысыем икъэралыгъо быракърэ Адыгеим икъэралыгъо быракърэ зэгъусэхэу агъэфедэнэу зэрэщытыр. ГеральдикэмкІэ къэралыгъо комиссием хэтхэми ащ фэдэ екІолІакІэр игъоу алъэгъугъагъ, къыдырагъэштагъ. Джы мары олъэгъу Къэралыгъо Советыр — Хасэр, Адыгэ Республикэм и Правительствэ зычІэтыхэ унэм, къэлэ ыкІи район администрациехэр зычІэтхэм дэхэшхоу зэготхэу быракъитІури зэращыпылъагъэхэр. Ащи изакъоп, учреждениехэм, ІофшІэпІэ зэфэшъхьафхэм япащэхэм ястолхэм цІыкІоу гъэпсыгъэхэу быракъитІури непэ атеплъэгъощтых. Джащ фэдэу ныСЭщэ джэгу хъугъэми адыгэ быракъыр амыгъэфедэу къыхэкІырэп пІоми хъущт. КІэкІэу къэпІон хъумэ, зэкІэхэмкІи нафэ хъугъэ Адыгеим икъэралыгъо быракъ хэт щыщи пэрыохъу зэрэфэмыхъурэр, хэт щыщи зэримыгъэцІыкІурэр, тимылъэпкъэгъухэм ащыщхэм адыгэ быракъым цыхьэмышІыныгъэу къыраІуалІэщтыгъэхэм ащыщ горэми зыкъызэримыгъэшъыпкъэжьыгъэр.

— Тхьауегъэпсэу, Юр, адыгэ быракъым итарихъ джыри зэ тыгу къызэрэбгъэкІыжьыгъэмкІэ.

СЭХЪУТЭ Нурбый.

ДэгъукIэ цIыфхэм уакъыхэщыныр насыпыгъ

1994-рэ илъэсэу Адыгэ къэралыгъо телерадиокомпанием къызызэIуахыгъэм къыщыублагъэу режиссерэу Iоф щешIэ Гъазые Бирамхъан (Светэ). А уахътэм къыкIоцI ащ иIофшIакIэкIи, ицIыф гъэпсыкIэкIи къыдэлажьэхэрэм закъыхигъэщын, шъхьэкIэфэнытъэшхо къызфаригъэшIын ылъэкIыгъ. Джыдэдэм ащ режиссер шъхьаIэу Iоф ешIэ, ащ нэмыкIэу журналист сэнэхьатымкIи зиушэтыгъ, спортым фэгъэхьыгъэ къэтынхэр егъэхьазырых.

— Телевидением сыкъызыIохьэм зы режиссер закъу Iутыгъэр, — eIo Бирамхъан. — АдыгабзэкIэ къэтынхэр зыгъэхьазырхэрэм Iоф адэсшIэнэу зесэгъажьэм, апэрэ къэтыныр Тхьаркъохъо Аминэт дэсшIыгъагъ. Непэ фэдэу къэсэшIэжьы икъэтын тхьаркъохэр хигъэхьанхэу зэрэфаер къызеIом тучаным хьалыгъу къыщысщэфи, ар згъэтакъозэ тхьаркъохэр къесщалIэхи зэрэтетхыгъагъэр. Синасып къыхьи, цIыф гъэшIэгъонхэм телевидением Iоф ащыдэсшIэнэу хъугъэ. Сигуапэу ягугъу къэсшIын Хьабэхъу Нурыет, ЕмыкI Нурджанэ, Зыхьэ Мэлаичэт, ХьакIэмыз Сусаннэ.

Джащ фэдэу Нэхэе Тэмарэрэ сэрырэ къэтын гъэшIэгъонхэр зэдэтшIыгъэх. Ар зэрэорэдыIом емылъытыгъэу, чылэхэм тыкIозэ, искусствэм хэмыт цIыф гъэшIэгъонхэм таIукIэщтыгъэ. Шъхьэлэхъо Светэ икъэтынэу «АдыгэхэмкIэ тызэхахьэхэмэ» зыфиIорэм амал дэгъухэр иIэхэ хъуи, апэдэдэ IэкIыб къэралыгъоу Тыркуем тыкIогъагъ, ащ къэтын 17 фэдиз къыщыдгъэхьазырыгъ. Джыри адыгабзэкIи урысыбзэкIи къэтынхэр зыгъэхьэзырхэрэ цIыф дэгъубэмэ Iоф адэсэшIэ. Хэти исэнэхьат шIу елъэгъу, ау, сэ зэрэслъытэрэмкIэ, убзылъфыгъэу, уищыIэныгъэ гъэшIэгъонэу рекIокIынэу уфаемэ, режиссер сэнэхьатыр зэкIэмэ анахь дэгъоу ары. Сэнэхьатэу къыхэсхыгъэм зэ нэмыIэми сырыкIэгъожьыгъэу къыхэкIыгъэп. ЕтIани гъэшIэгъоныр сисэнэхьат лъэуж къысфыщинагъэу, тыдэ сыкIуагъэми, сиIофшIэн елъытыгъэу сыгупшысэу зэрэхъурэр ары. ЦIыф гъэшIэгъон горэм сызыIукIэрэм апэу сшъхьэ къихьэрэр «видеоряд» гъэшIэгъон горэ сшIынэу ары.

Бирамхъан культурэмкIэ къэралыгъо институтэу Краснодар дэтым итеатральнэ режиссурэ къыухыгъ. Мы сэнэхьатыр зэригъэгъотынэу еджэ зэхъум телевидением Iоф щишIэщтми ышIагъэп, сыда пIомэ ащыгъум джыри ар къызэIуахыгъагъэп. Ащ зэрилъытэрэмкIэ, театрэмрэ телевидениемрэ яIофшIэн зэфэшъхьафэу гъэпсыгъэ, ау творческэ екIолIакIэу, гупшысакIэу, «ассоциативнэ еплъыкI» зыфаIорэм фэдэ зэфэдэныгъэу ахэлъыр бэ. Телевидением Iоф щызышIэрэ режиссерым анахьэу хэлъын фаеу ащ ылъытэрэр журналистэу, редакторэу зигъусэм агухэр къыIэтынхэр, IофшIэным фигъэчэфынхэ ылъэкIыныр ары.

— Апэдэдэ телевидением сыкъызыIохьэм, техникэм сэ хэшIыкIышхо зэрэфысимыIэм къыхэкIэу, ныбжьи режиссер тэрэз сыхъунэу сызщыгугъыжьыгъэп, — eIo Бирамхъан. — Кассетэхэм, аппаратурэхэм ацIэхэр къэIогъуаехэу щытыгъ. Ау угу рихьырэ сэнэхьатым мафэ къэс Iоф рыпшIэ зыхъукIэ, уесэжьы, зэкIэри къыпфэпсынкIэ мэхъу. Сэ сшъхьэкIэ компьютерым нахьи, «натура» зыфаIорэм фэдэ къэзгъоти, кадрэ гъэшIэгъон тесхыгъэ хъумэ, ащ нахь уасэ фэсэшIы. Псэ зыпымыт кадрэр сикIасэп. Сыда пIомэ цIыфыр телевизорым еплъы хъумэ компьютерымкIэ зэхагъэуцогъэ сурэтхэм анахьи, тищыIэныгъэ къэзыгъэбайхэрэр, тичIыопс идэхагъэ, бзыу цIыкIухэр, типсыхъо чъэрхэр ылъэгъухэмэ, ащ нахь рэхьаты ешIэу къысшIошIы. Нэужым телевизорыр зигъэкIосэжькIэ, къэтыныр мыдэгъу дэдагъэми, ащ щилъэгъугъэм рэхьатныгъэ къыритыгъэу, изэхашIэ къыгъэущыгъэ зыхъурэм режиссерым иIофшIэн къыдэхъугъэу сэлъытэ.

Бирамхъан щыIэныгъэ гъогоу къыкIугъэм ыкIи иIофшIэнкIэ IэпэIэсэныгъэу IэкIэлъ хъугъэм елъытыгъэу иамалрэ иакъылрэ къызыфигъэфедэхэзэ, къыдэлажьэхэрэм, анахьэу журналист ныбжьыкIэхэм, ишIуагъэ аригъэкIын, упчIэжьэгъу афэхъун елъэкIы. Къэтынэу къыдэкIырэм Бирамхъан ылъэкъуацIэ кIэтхагъэ зыхъукIэ ежьми ащкIэ пшъэдэкIыжь зэрихьырэр къыгурыIозэ, къэтыныр нахь гъэшIэгъон хъуным пае Iоф зыдишIэрэ журналистым ежь ишIоигъоныгъэхэр риIохэу бэрэ къыхэкIы ыкIи ишIуагъэ ригъэкIышъугъэмэ, лъэшэу гуапэ щэхъу. Къэтыныр дэгъу хъугъэу журналистым къыраIуагъэмэ, ежьыри ащ дэмыгушIон ылъэкIырэп.

— АдыгабзэкIэ къэтынхэр зыгъэхьазырхэрэ журналистхэр ары сэ Iоф зыдасшIэхэрэр, — eIo Бирамхъан. — Ащ къыхэкIыкIэ, е нэмыкIэу къэпIон зыхъукIэ, адыгабзэр жюрим хэсхэм зэрамышIэрэм къыхэкIэу сыд фэдиз къэтын гъэшIэгъон тшIыгъэкIи Урысые зэнэкъокъухэм тахэлэжьэнэу хъущтыгъэп. Загъорэ сегупшысэу къыхэкIыщтыгъэ урысыбзэкIэ къэтынхэр зыгъэхьазырхэрэ журналистхэм Iоф адасшIэщтыгъэмэ, сикъэтынхэр зэнэкъокъу горэм хэлажьэщтыгъэх сIоу. Арэу щытми, пшIэрэ Iофым хэшIыкI фыуиIэ хъумэ Тхьэр къыпфеплъыщтын. ЫпшъэкIэ къызэрэщысIогъахэу, Шъхьэлэхъо Светланэ икъэтынэу «АдыгэхэмкIэ тызэхахьэмэ» зыфиIорэм ишIуагъэкIэ 2005-рэ илъэсым Тыркуем тыкIонэу хъугъагъэ. Ащ ыуж 2006-рэ илъэсым Израиль, 2007-рэ илъэсым Иорданием, Францием тащыIагъ. Ащыгъум сигуапэу сIогъагъэ «Лъэпкъым Iоф фапшIэ зыхъукIэ опсэу къызщыуиIощт чIыпIэри къэпшIэщтэп». Силъэпкъ, сыбзэ сызэрафэлажьэрэм ыуасэу сшIошIы джа IэкIыб къэралыгъом тызэрэкIогъагъэр. Сыда пIомэ тителевидение ащ фэдэ амал иIэп командировочнэхэр къыуитынхэшъ, IэкIыб хэгъэгум уигъэкIонэу. Джащ фэдэ къабз Тэу Замирэрэ сэрырэ къэтынэу «Лъэпкъ лъэмыджыр» дгъэхьазыры зэхъум, адыгэ лъэпкъым Iоф зэрэдатшIэрэм ихьатыркIэ тиIофхэр зэпыфэхи, IэкIыб къэралыгъуиплIымэ Iоф ащытшIэнэу зэрэхъугъэр. Тилъэпкъэгъу адыгэхэм яхьылIагъэу дгъэхьазырхэрэ къэтынхэр лъэшэу агу рехьых, къакIэупчIэх. Спутниковэ телевидениеу «Нартым» тикъэтын бэкIае къегъэлъагъошъ, лъэшэу тигуапэ. ТиIофшIагъэ уасэ къыфашIи, щытхъу тхылъхэри мымакIэу къытфагъэшъошагъэх.

Гъазые Бирамхъан непэ режиссер шъхьаIэу Iоф зэришIэрэм имызакъоу, 2009-рэ илъэсым къыщыублагъэу журналистэуи зиушэтыгъ. «О спорте и не только» зыфиIорэ къэтыныр егъэхьазыры. Ащ къызэриIорэмкIэ, сыдигъокIи спортыр икIэсагъ. Ежьыр спортым хэмыщагъэми, спортсменмэ ящыIэныгъэ шIогъэшIэгъонэу ренэу лъэплъэ.

— Апэдэдэ Кобл Якъубэ ыцIэ, игъэхьагъэхэр зызэхэсхэм джыри сыныбжьыкIэ дэдагъ. Ащ ихьатыркIэ спортым сызIэпищэнэуи хъугъэ, — къеIуатэ Бирамхъан. — Чылэм сыдэсэу спортым фэгъэхьыгъэу гъэзетхэм къыхаутыгъэхэм сяджэщтыгъэ, спортсменмэ ящыIэкIэ-псэукIэ сылъыплъэщтыгъэ. Спортым фэгъэхьыгъэу къэтынхэр дгъэхьазырынхэ фаеу IофшIапIэмкIэ тызызэхэгущыIэжьхэм, «Ар зышIыщтыр гъэнэфагъэба, Гъазый Бирамхъан ары спортыр зикIасэр, дэгъоуи хэзышIыкIырэр» aIуи, сэ а пшъэрылъыр къысфагъэзагъ. Нэужым бэрэ сигъэпагъ ыкIи сегупшысагъ къэтыныр дэгъоу зэрэсшIыщтым. Тхьаегъэпсэу ащкIэ режиссерэу Оксана Ступкинам ишIуагъэ къысигъэкIыгъ. Апэдэдэ Хьасанэкъо МураткIэ езгъэжьэгъагъ. ЕтIанэ Чыржьын Мухьарбый сыIукIагъ. Кобл Якъубэ ехьылIэгъэ къэтынэу згъэхьазырыгъэр бэмэ агу рихьыгъ. Ежьми игуапэу сиупчIэхэм джэуапхэр къыритыжьыгъэх. Ау анахь гъэшIэгъон хъугъагъэр джыри сыныбжьыкIэзэ Якъубэ письмэу фэстхыгъагъэм джэуапэу къыритыжьыгъагъэр зэрытхэгъэ тхьапэр сымыгъэкIодэу джынэс зэрэсIыгъыгъэр ары. Ныбжьи сыгугъагъэп Якъубэ сыIукIэнышъ, ащ фэгъэхьыгъэ къэтын згъэхьазырынэу.

Джащ фэдэу боксымкIэ тренер цIэрыIоу Владимир Овчинниковми, щэрыонымкIэ олимпийскэ чемпионэу Сергей Алифиренкэми яхьылIэгъэ къэтынхэр згъэхьазырыгъэх. СызыдэгущыIэщтхэм ястыщт упчIэхэр нахь гъэшIэгъонэу щытынхэм пае Урысыем къыщыдэкIырэ гъэзетхэм, журналхэм ренэу салъэплъэ. Къэтыным еплъхэу уасэ къыфэзышIыхэрэм лъэшэу сафэраз. ЦIыфхэр арышъ тызыфэлажьэрэр, ахэм къараIуалIэрэм сэркIэ мэхьанэшхо иI.

ЦIыф пэпчъ шэн-хабзэу хэлъхэр ицIыкIугъом къызыдештэх, ау цIыфэу зыхэтхэми ялъытыгъэу, фай-фэмыеми, зыгорэм ифэмэбжьымэ къытехьэ. Телевидением Iоф щыпшIэным пае зэкIэмэ апэу щэIагъэ пхэлъын фае. ЦIыф зэфэшъхьафыбэмэ уаIокIэ, о непэ угу ихъыкIырэр зыми ищыкIагъэп. Сэ мэхьанэ зэстырэр сэмэркъэу зэрэпхэлъын фаер ары. Сыда пIомэ цIыфым тепхынэу камерэр тебгъэпсыхьаным ыпэ ащ тIэкIу нэмыIэми ар фэбгъэхьазырын фае, армырмэ узэрэфаеу зыкъызэIуихын ылъэкIыщтэп. АщкIэ сэмэркъэу горэ цIыфым есIон слъэкIыщт. Ащ нэмыкIэу чылэу къыздикIыгъэр, лъэпкъэу къызыхэкIыгъэр, исэнэхьат зэсэгъашIэх. ЕтIанэ сэмэркъэукIэ зыгорэхэр зесIокIэ цIыфыр къэгушIожьы, нахь гу къызIэпешIыхьажьы. Джащ фэдэ къабзэу журналистри гумэкIэу мэхъу. Джащыгъум «Тижурналист анахь дэгъур ары непэ къыбдэгущыIэщтыр» зысIокIэ агухэр къыдэсэщаех.

Бирамхъан цIыфхэр икIасэх. Хэти зы дэгъу горэ къыхигъэщынышъ, ыгу къызэрэдищэещтым ренэу пылъ, ащ гухахъо хегъуатэ. Iоф зыдишIэхэрэм бзылъфыгъи хъулъфыгъи, зы дахэ горэ аримыIоу макIэ ядэжь кIожьэу къызэрэхэкIырэр, зэкIэми гу алъетэ. Мыхъун горэ цIыфым рилъэгъулIагъэми пыупкIыгъэу, занкIэу риIон елъэкIы. Ау етIани ыгу химыгъэкIыпэу едэхэшIэжьыни ылъэкIыщт. НыбжьыкIэхэм гушIоу зэрахахьэрэр зэрягуапэр къызыраIокIэ, ащ лъэшэу кIуачIэ къыреты. Джащ фэдэу щыIэныгъэм зыщымыгушIон чIыпIэ ригъэуцуагъэми, къызыхигъэщырэп. Ащ пае иIофшIэгъухэм ар ренэу чэфыгъом хэтэу къащэхъу.

— Сэ сищыIэныгъэкIэ «материальнэ баиныгъ» зыфаIорэм фэдэу бэдэдэ сиIэп, — eIo Бирамхъан. — Ащ емылытыгъэу сыгу пысыутыжьын слъэкIыщтэп. Илъэс 50-м сынэсыжьыгъэу мыр сиIэп, мыдрэр сиIэжьэп сIоу сягупшысэн слъэкIыщтэп. Дунаим сызэрэтетым сыщыгушIукIэу, непэ сиIэм уасэ фэсшIэу, сиIахьылхэм, сигупсэхэм, сиIофшIэгъухэм садэгушIоу сыщыIэным нахь тхъагъо сэркIэ щыIэп.

Ичылэ гупсэу Хьащтыку дэсхэм Бирамхъан бэрэ ягупшысэу къыхэкIы. Зыгорэ къыдэхъугъэу, ыцIэ дахэкIэ раригъэIуагъэмэ, ичылэ дэс цIыфхэр ары апэу ыгу къэкIыхэрэр, ежь игъэхъагъэхэр ахэм афегъэхьы. Бирамхъан илIакъокIэ Иныхъухэм ащыщ. Гукъау нахь мышIэми, янэ-ятэхэр дунаим ехыжьыгъэх (Тхьэм джэнэт къарет). Ау ятэу Шъалихьрэ янэу МыIуминэтрэ пIуныгъэ дахэу ялъфыгъэхэм ахалъхьагъэм къыхэкIэу, ахэр непэ бэмэ щысэтехыпIэ афэхъух.

— Сятэ хъулъфыгъэ шэн-гъэпсыкIэу хэлъыгъэмкIэ осэ ин дэдэ фэсэшIы, — eIo Бирамхъан. — ЦIыфыбэмэ саIукIагъ, ау ыщэчын ылъэкIыщтыгъэмкIэ сятэ кIахьэрэ цIыф джыри сыIукIагъэп. ИшэнкIи итеплъэкIи цIыф дэхэ дэдагъ. Тянэ нахь цIыф псынкIэу щытыгъ. «ЦIыфмэ шъуанахь дэгъун фай» ыIоу апэ зыкIи тыригъэшъыгъэп, ау «цIыфмэ уакъыхэщыщтмэ, дэгъукIэ уакъыхэщын фай» ренэу къытиIощтыгъ.

Бирамхъан зы шырэ шыпхъуитIурэ иIэх, ахэм лъэшэу ащэгушIукIы. Анахьыжъэу Нурыет джыдэдэм пенсием щыI, Нэгъуцумэ янысэу Музыет Афыпсыпэ педиатрэу Iоф щешIэ. ЫшнахьыкIэу Иныхъу Инвер культурэм изаслуженнэ IофышI, къэшъокIо ансамблэу «Нэфым» ибалетмейстер.

— СищыIэныгъэ къэзыгъэбаеу кIалэ сиI, — eIo Бирамхъан. — Гъэзрат илъэс 27-м ит, Адыгэ къэралыгъо университетым тарихъымкIэ ифакультет къыухыгъ. ТигупшысакIэкIэ арырэ сэрырэ тызэпэблэгъэ дэд. Ащ идунэееплъыкIэ бэмэ сарегъэгупшысэ, къысиIорэм уасэ фэсэшIы. Тхылъыбэмэ яджэнэу, зыгорэхэр зэригъэшIэнхэу икIас, нэужым къысфиIотэжьын ылъэкIынэу. Дунаим сызэрэхаплъэрэмкIэ, сэнэхьати уиIэн плъэкIыщт, лъытэныгъэ цIыфмэ къыпфашIыни алъэкIыщт, дахэу зыкъэбгъэлъэгъони плъэкIыщт, ау унэм узихьажькIэ ащ фэбагъэу илъыр, нурэу итыр арэу сшIошIы нахь осэ ин дэдэ зиIэр. Сыфай сикIалэ бын-унэгъошхо хъунышъ, нэнэжъ Бирамхъан, къысаIоу пхъорэлъф, къорэлъфхэр бэу сиIэнхэу, садэтхъэжьынэу. Джары бэшIагъэу сызыкIэхъопсырэр.

ТизэдэгущыIэгъу икIэухым джыри шIоигъоныгъэу иIэхэмкIэ Бирамхъан къыддэгощагъ. Телевидением ыгуи ыпси хэтIагъэу, ащ хэхъоныгъэу ыкIи щыкIагъэу иIэхэм ягугъу къышIыгъ. Ащ гухэлъ дахэу зыдиIыгъхэм ащыщ Тэу Замирэрэ ежьырырэ якъэтынэу «Лъэпкъ лъэмыджыр» лъагъэкIуатэзэ, джыри IэкIыб къэралыгъохэр къакIухьанэу. Джащ фэдэу чэщ-зымафэм къыкIоцI зэпыу имыIэу Адыгэ телерадиокомпанием Iоф ышIэнэу щэгугъы. Ау тителевидение изакъоу ар фызэшIомыкIыщтми, Къэбэртэе-Бэлъкъар ыкIи Къэрэщэе-Щэрджэс республикэхэм ятелевидениехэри зэгъусэхэу мыщ фэдэ къыдэкIыгъохэр афэгъэпсыгъагъэхэмэ, зэкIэ адыгэхэр нахь зэпэблагъэ тызэрэхъущтыгъэм щэч хэлъэп. Ащ фэдэ амал зиIэр телевидениер ары.

КIАРЭ Фатим.

Лъэпкъ культурэм иIахьышIу хилъхьагъ

«Черкесхэр (Адыгэхэр) я XVII — XIX-рэ лIэшIэгъухэм Европэм исурэтышIхэм яеплъыкIэхэмкIэ» — джары зэреджагъэр философие наукэхэмкIэ докторэу Едыдж (Езбек) Батырай къыдигъэкIыгъэ тхылъым. Илъэс 30-м ехъурэ хэгъэгу зэфэшъхьафхэм зырызэу къащиугъоигъэ сурэтхэмрэ гравюрэхэмрэ ащ къыдэхьагъэх.

БэмышIэу тхылъым лъэтегъэуцо иIагъ, ар Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ музей щыкIуагъ.

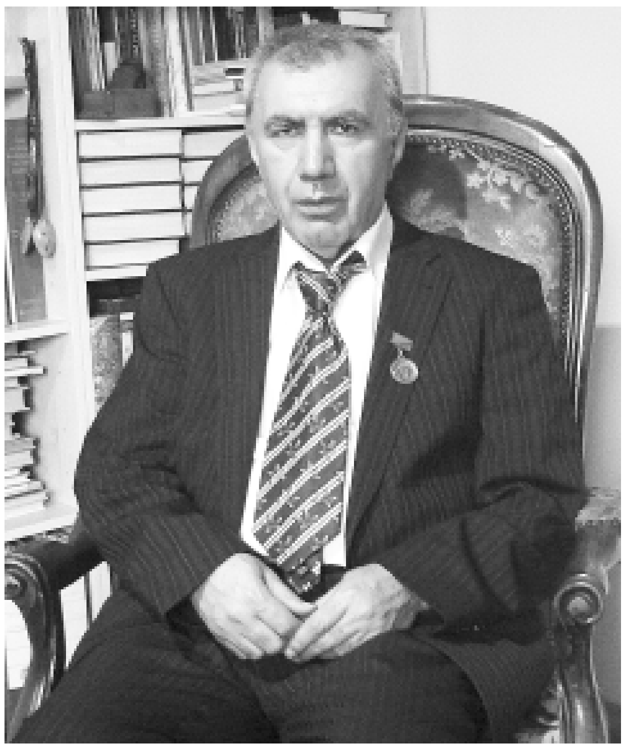

«Жъыум» хэтхэм лъэпкъ музыкальнэ Iэмэ-псымэхэм орэдыжъхэр къарагъаIозэ, цIыфхэр залым къырагъэблэгъагъэх. Ахэм тятэжъхэр хьакIэщхэм зэращызэрэугъоищтыгъэхэр угу къагъэкIыжьыщтыгъ, ныбжьыкIэхэм къамышIэжьырэ пчыхьэзэхахьэхэр зэрэкIощтыгъэхэм уаригъэгупшысэщтыгъ.

ЯшъуашэхэмкIэ, ящыгъынхэмкIэ ахэр модэр къезыхьыжьэщтыгъэ цIыфхэу плъытэнхэу щыт. Къапэблэгъэ

— Тхылъым илъэтегъэуцо театроведэу Шъхьэлэхъо Светланэ зэрищагъ. Ар адыгабзэкIэ зэрэрекIокIыгъэр цIыфэу къекIолIагъэхэм инэу ягопагъ. Батырай ищыIэныгъэ ыкIи итворческэ гъогу лъэтегъэуцом игъэкIотыгъэу къыщытегущыIагъэх, ежьыми бэ ыгу къыгъэкIыжьыгъэр.

Нэгъой Яшар, Тыркуем икъалэу Стамбул (Багъларбашы) щызэхэщэгъэ Адыгэ хэсэ анахь иным итхьамат:

— Лъэтегъэуцор АР-м и Лъэпкъ музей зэрэщыкIуагъэр сигуапэ хъугъэ, ащ мэхьанэшхо иIэу сэлъытэ. Батырай ыпкъ къикIыкIэ адыгэхэр зэIукIагъэх, лъэпкъ Iоф тегущыIагъэх. Ащ тхылъ гъэшIэгъонэу къыдигъэкIыгъэр лъэпкъ культурэм хилъхьэгъэ Iахьэу сэлъытэ. ИIофшIагъэ адыгэ пстэуми уасэ фашIыщт, итхылъ егъашIэм щыIэщт.

Тарихъ шIэныгъэхэмкIэ докторэу Хъоткъо Самир Батырай итхылъ-альбом къыдэхьэгъэ сурэтхэм ащыщхэр къыгъэлъагъохэзэ, Темыр-КъохьэпIэ Кавказыр сыдигъуи зыми фэмыдэ псэупIэ шъолъырэу, цIыфэу щыпсэухэрэм ящыIэкIэ-псэукIэ нэмыкIхэм къахэщэу зэрэщытыгъэр къыIуагъ. Гурыт лIэшIэгъухэм къащегъэжьагъэу ахэм ящыгъын теплъэхэр зыфэдэщтхэр ядунэететыкIэ, ягупшысакIэ, якультурэ къыпкъырыкIыхэзэ къыхахыщтыгъэх. Щыгъынхэр пкъым къекIухэу, гупсэфхэу щытыгъэх, дунаеу къэзыуцухьэхэрэм диштэхэу гъэкIэрэкIагъагъэх. Адыгэ лIэкъолIэшхэр апэрэ аристократэу чIышъхьашъом къытехъогъагъэхэу зылъытэрэ цIыф гъэсагъэхэр щыIэх, ятхыгъэхэми ар къащыхагъэщы.

лъэпкъхэм, къырым хъанхэм, татархэм, нэужым къэзэкъхэм ящыгъынхэр, ащ къыхэкIэу, адыгэхэм яцыехэм, яджанэхэм атырахыхэу хъугъагъэ. Адыгэ лъэпкъ щыгъынхэр зыфэдагъэхэр Батырай къыдигъэкIыгъэ тхылъым дэгъоу къегъэлъагъох.

«Батырай итхылъ мэхьанэу иIэр къыдэтлъытэнышъ, ащ ифэшъошэ осэ иныр еттын фае. Ежьым шъхьащэ фэтшIынэу къылэжьыгъ. Лъэпкъым фэгумэкIырэ цIыфым IэпыIэгъу къыфэхъугъ тарихъ шIэныгъэхэмкIэ кандидатэу КIэрэщэ Анцокъо, ахэм непэ тхьауегъэпсэу ятэжъугъаIу. ТIуми лъэпкъым шIушIэу фашIагъэр ины, — къыIуагъ Самир.

Лъэтегъэуцом къыщыгущыIагъэх зэлъашIэрэ тхакIоу МэщбэшIэ Исхьакъ, шIэныгъэлэжьхэу Унэрыкъо Мирэ, Тхьаркъохъо Юныс, Бырсыр Батырбый, ицIыкIугъом къыщегъэжьагъэу зиныдэлъфыбзэкIэ гущыIэн фимытыгъэ Едыдж Батырай къиныгъоу ыпэкIэ къикIыгъэ пстэур зэпичынэу кIуачIэрэ пытагъэрэ къызыфигъотыжьызэ, ыгукIи ыпсэкIи адыгэ лъэпкъым зэрэфэлэжьагъэр ахэм къаIуагъ.

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм итхьаматэ игуадзэу Сапый Вячеслав адыгэхэм ятеплъэ, ящыгъын, яшхэр, ахэм арахылIэщтыгъэ шы IапIэхэр блэкIыгъэ лIэшIэгъухэм зыфэдагъэхэр джырэ уахътэм Батырай итхылъкIэ нэрылъэгъу къызэрэтфишIыгъэхэм, IэшIэгъэ гъэшIэгъон цIыфхэм аIэкIигъэхьан зэрилъэкIыгъэм апае зэрэфэразэр къыIуагъ. ТапэкIэ ащ ыгъэхьазырырэ тхылъхэм ащыщ Адыгеим ипащэхэм яIэпыIэгъукIэ къыдырагъэгъэкIынэу агу зэрэхэлъыр авторым къыриIуагъ.

Мамыекъо Ким, Адыгэ Республикэм иофициальнэ лIыкIоу Краснодар краим игубернатор дэжь щыI:

— Едыдж Батырай, МэщбэшIэ Исхьакъ, Хъоткъо Самир, нэмыкI шIэныгъэлэжьхэу, тхакIохэу мыщ фэдэ лъэпкъ тыкъызэрэхэкIыгъэр, мыщ фэдэ лъапсэхэр зэрэтиIэр тэзыгъашIэхэрэр дгъэлъэпIэнхэ фае. Ахэм къаIэкIэкIыгъэ IофшIагъэхэм купкIэу ахэлъыр зэхэугъоягъэу тхылъэу къыдэдгъэкIымэ, лъэпкъым ылъапсэ гъэпытэгъэнымкIэ инэу ишIуагъэ къэкIощт.

Батырай и «Черкесхэр» адыгэ унагъо пэпчъ, КъурIаныр зэрарылъым фэдэу, арылъ хъунэу сэгугъэ. Тэ тызыщыщыр тшIэн, уасэ зыфэтшIыжьын фае. Тэ тызэрэлъытэжьымэ, тигъунэгъу лъэпкъхэри, нэмыкIхэри къытпылъыщтых, уаси къытфашIыщт.

ГущыIэ фабэхэр, хъохъу дэхабэ Батырай къыфэзыIуагъэхэм ащыщых артистхэу Мурэтэ Чэпае, Уджыхъу Марыет, нэмыкIхэри, Батырай шIэныгъэлэжьэу, этнографэу, цIыфхэм ишIушIэ аритэу зэрэщытыр къыхагъэщыгъ, апэу нэIуасэ зэрэфэхъугъагъэхэр агу къагъэкIыжьыгъ.

Дунэе Адыгэ Хасэм и Президент игуадзэу, Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэм и Адыгэ Хасэ итхьаматэу, лъэпкъ гъэзетэу «Адыгэ псалъэм» иредактор шъхьаIэу ХьашIуцIэ Мухьамэд Едыдж Батырай ДАХ-м къыфигъэшъошэгъэ Щытхъу тхылъымрэ Щытхъу тамыгъэу «Лъэпкъым къыбгъодэкIырэ шIушIагъ» зыфиIорэмрэ къыритыжьыгъэх. Тхылъым итхагъ: **«Уасэ зыфэтшIэу Едыдж (Езбек) Батырай! Адыгэ лъэпкъым хэхъоныгъэхэр ышIыным узэрэдэлажьэрэм ипэгъокIэу Дунэе Адыгэ Хасэм и Щытхъу тхылъ Щытхъу тамыгъэр игъусэу къыпфегъэшъуашэх.**

ДАХ-м и Президентэу Ажахъо Къаншъаубый».

Ежь М. ХьашIуцIэми тапэкIэ Батырай IофшIэгъэ гъэшIэгъонхэмкIэ джыри тигъэгушIонэу зэрэфаер къыIуагъ.

Лъэтегъэуцом ыуж картыжъхэу я XV-рэ лIэшIэгъум къыщегъэжьагъэу къыдэкIыгъэхэу, Черкесиер зыфэдагъэр къэзыгъэлъагъохэрэр зыхэлэжьэрэ къэгъэлъэгъон гъэшIэгъон къызэIуахыгъ, ащ цIыфхэр мазэрэ еплъынхэ алъэкIыщт.

— Аужырэ сомэ заулэу сикIэджыбэ илъыр лъыстыщтми, адыгэ лъэпкъым фэгъэхьыгъэ тхылъхэр, картхэр, гравюрэхэр къэсымыщэфхэу саблэкIыгъэу къэсшIэжьырэп, — Батырай къызэрэсиIогъагъэр мыщ дэжьым сыгу къэкIыжьыгъ.

«Черкесхэр (Адыгэхэр)»

Тхылъым ипэублэ авторэу, философие шIэныгъэхэмкIэ докторэу Едыдж Батырай къызэIуехы, игъэшIэ гъогу зыфэдагъэр кIэкIэу къеIуатэ. Тхылъым икъыдэгъэкIынкIэ IэпыIэгъу къыфэхъугъэ цIыфхэм ацIэхэр къыреIох.

Батырай джыри хэкужъым къыгъэзэжьыгъагъэп, къакIо къэс къызыдищэхэзэ, иархив щыщ пкъыгъохэу 100-м ехъу Лъэпкъ музеим шIушIэ тын зыфешIым. Джащ фэдэу АКъУ-ми аудиокассетэхэр

къэбар ыкIи орэд зэфэшъхьафхэр атетхагъэхэу, ахэри 100-м къехъоу, мы музеим аритыгъэх.

Тарихъ шIэныгъэхэмкIэ кандидатэу, этнографэу Унэрыкъо Мирэ Батырай итхылъ Европэм ыкIи Урысыем исурэтышIхэм къаIэкIэкIыгъэ IэшIагъэхэр зэхэугъоягъэхэу зыдэт тхылъ апэрэу къызэрэдэкIыгъэм мэхьанэу ритырэр «НэгъэупIэпIэгъоу сурэтышIым къызэтыригъэуцуагъэр» зыфиIорэ тхыгъэу ащ дэтым къыщеIо. Илъэпкъэгъу пстэуми, тарихълэжьхэми, этнографхэми, музейхэм яIофышIэхэми тын лъапIэ къызэрафишIыгъэр Мирэ хегъэунэфыкIы.

Тхылъым сурэтхэу ыкIи гравюрэхэм атехыгъэхэу 147-рэ къыдэхьагъ, ахэр 1630-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу я XIX-рэ лIэшIэгъум нэс ашIыгъэх. Тхылъым сурэт пэпчъ къыгъэлъагъорэмрэ мэхьанэу иIэмрэ къатегущыIэу ыкIи къыбгуригъаIоу тхыгъэ кIэкIхэр дэтых. ГущыIэм пае, я 26-рэ сурэтым адыгэ унэ кIоцIыр зыфэдагъэр итэлъагъо. Ащ 1823-рэ илъэсым Т.де Марьини ытхыгъагъэхэм къахэхыгъэу мыщ фэдэ пычыгъо игъус:

«Мэзыр къызызэпытэчым тызыIухьэгъэ унагъом ихьакIэщ тыращагъ. Ар ыкIыбыкIи ыкIоцIыкIи ятIэкIэ игъагъэ. Унэ гузэгум джэныкъо машIор илъыгъ. ГъолъыпIэхэм афэдэу, пIуаблэхэр атедзагъэхэу етIэбайхэр ащ ыбгъуитIукIэ щытыгъэх. Унэ дэпкъхэм Iашэхэр, шхохэр, уанэхэр апылъэгъагъэх».

Тхылъыр гъэшIэгъоны. ТыкъызыхэкIыгъэ лъэпкъыр итеплъэкIи ипсэукIэкIи зыфэдагъэр зышIэ зышIоигъохэмкIэ IэпыIэгъушIу хъущт. Батырай ащ Iоф дешIэфи, лъэтегъэуцор агъэхьазыры зэхъуми, гумэкIы пэпчъ дэгумэкIыгъэу, инэу зишIуагъэ езыгъэкIыгъэ ишъхьэгъусэу Светлани тхьауегъэпсэу епIонэу тефэ.

«Черкесхэр (Адыгэхэр)» зыщэфы зышIоигъохэм зызфагъэзэщтыр: Банк Адыгейский РФ ОАО «Россельхозбанк» г. Майкоп, Р/с 40802810612000000327, к/с 30101810200000000745, БИК 047908745, Контактное лицо: Шапошникова Светлана Николаевна. Тхылъым ыуасэр сомэ 700.

ШЪАУКЪО Аслъангуащ.

Сурэтхэр лъэтегъэуцом къыщытырахыгъэх.

ШIушIагъэр кIодырэп

Тхылъхэмк Iэ лъэтегъэуцоу щыIагъэм къыратхыкIыгъ

Адыгэ Республикэм изаслуженнэ журналистэу, Шэуджэн районым ицIыф гъэшIуагъэу, мафэ къэс тхыгъэ гъэшIэгъоныбэ зыIапэ къыпыкIэу ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый илъэс 50 зикIыхьэгъэ творческэ, журналист гъогум мышъыжьэу, щытхъу хэлъэу рэкIо.

2007 — 2008-рэ илъэс зэкIэлъыкIуитIур журналистэу ЛIэхъусэжъым ищыIэныгъэ ыкIи итворчествэкIэ анахь мэхьанэ зиIэу щытых. Республикэм ицIыф лъэшхэм, шIагъохэм, лIыхъужъхэм, гъэсэгъэшхохэм, тхакIохэм, пщынаохэм, сурэтышIхэм, лэжьэкIо хьалэлхэм, спортсмен цIэрыIохэм, дзэ къулыкъушIэхэм, цIыф напэр зилъапIэу щыт нэбгырабэм афэгъэхьыгъэ очерккэр къыздэхьэгъэхэ итхылъитIу «ШIушIагъ» ыкIи лъэпкъ гъэзет закъоу «Адыгэ макъэм» имэфэкI инэу, илъэс 85-рэ гъогур къызэрикIугъэм ехьылIагъэр, «Лъэпкъым ымакъ» зыфиIорэр, адыгэхэмкIэ тарихъ гъозапIэр, IэубытыпIэ иныр зэхигъэуцуагъэх, къыдигъэкIыгъэх. Мы тхылъхэр зыфэгъэхьыгъэхэр Адыгэ Республикэм ыкIи ащ ыпэкIэ Адыгэ хэкум ищытхъу зыIэтыгъэхэу, лъэпкъым зиушхунымкIэ, ащ щыIэкIэшIу ыгъотынымкIэ, хэхъоныгъэ ышIынымкIэ зэмыблэжыгъэхэр арых. Ахэр район пащэх, тхьаматэх, заомрэ IофшIэнымрэ яветераных, зэошхом хэкIодагъэхэу лIыхъужъныгъэ зезыхьагъэхэр, лэжьэкIо къызэрыкIохэр, цIыф IэпэIасэхэр, бзылъфыгъэ хъупхъэхэр, цIыф хьалэлхэр арых. «ШIушIагъ» зыфиIорэ тхылъитIум адэт очерк-хэмкIэ авторым зэкIэ Адыгеим ищыIэкIэ-псэукIэ къыриIотыкIыгъ пIомэ ухэмыукъонэу сэгугъэ.

«ШIу зышIэрэм, шIу фыщылъ» аIо. НыбжьыкIэми, тигъэзет илъэсищ хъугъэу пэщэныгъэ дызезыхьэрэ редактор шъхьаIэу Дэрбэ Тимур тиколлективкIэ узкIырыплъынэу щыт журналист IэпэIасэу, нахьыжъ Iушэу ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый итхылъхэм, шэн дахэ зэрэхъугъэу, яфэшъуашэр япэсыгъэн зэрэфаер, лъэтегъэуцо афэшIыныр игулъытэ къыхэкIыгъ, къыпкъырыкIыгъ. Зигъо Iофыгъом пстэуми дырагъэштагъ.

Мэлылъфэгъум и 20-м Лъэпкъ библиотекэм ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый итхылъхэмкIэ мэфэкI-лъэтегъэуцор щыIагъ. Ащ ягуапэу цIыфыбэ хэлэжьагъ, ахэтыгъэх мыхэм очеркхэр зыфитхыгъэхэм ащыщхэр, ахэр зэхьылIагъэхэм ягупсэхэр ыкIи хэутыгъэ гущыIэм мэхьанэ фэзышIыхэрэр.

ТхылъымкIэ мэфэкI зэхахьэр къызэIуихыгъ ыкIи зэрищагъ гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иредактор шъхьаIэу, тхакIоу Дэрбэ Тимур.

— Лъытэныгъэ зыфытиIэ ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый непэ лъэтегъэуцо фэтэшIы, — къыIуагъ Тимур. — Хьаджэрэтбый IофшIэкIо дэгъу, чан, хъупхъэ дэд, ар къылэжьыгъэ шъыпкъ, мы залым непэ чIэсхэм ащыщыбэр ары итхыгъэ очеркхэр зыфэгъэхьыгъэхэр. Арышъ, «шъукъеблагъэх» шъотэIо! — шIуфэс сэламкIэ пстэуми закъыфигъэзагъ.

Нэужым зэлъашIэрэ шIэныгъэлэжьэу, тхакIоу, общественнэ IофышIэкIошхоу, «Адыгеим и Щытхъузехь» зыфиIорэ медалыр къызыфагъэшъошагъэу Бэджэнэ Мурат гущыIэр ритыгъ.

— Непэ Хьаджэрэтбый изакъоп, зэрэредакциеу ямэфэкI ин, — хигъэунэфыкIыгъ Мурат. —

УкъытегущыIэн зихъукIэ мы лIым бэ дэгъоу, дахэу къыфэпIон плъэкIыщтыр. ЦIыф акъылышIу, IупкI, чан, журналист IэпэIас. Ытхыхэрэр республикэм ицIыф дэгъухэм яхьылIагъэх, ахэр лъэпкъым ицIыф пэрытых — гъэсагъэх, еджагъэх, Iушых. Тхылъым къыдэхьагъэх Апыщ Абрек, Пщыжъ Мосэ, нэмыкIхэм

яхьылIагъэхэр, уаджэ зыхъукIэ лъэшэу узIэпащэ, образхэр къыубытыгъэх.

Филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу, профессорэу, АКъУ-м бзитIушIэныгъэмкIэ и Гупчэ ипащэу Блэгъожъ Зулкъаринэ гущыIэр лъигъэкIотагъ.

Гъэзетым иколлектив мыщ фэдэ мэфэкIхэр къебэкIынхэу къыфэлъэIуагъ. ЦIыфыр цIыфым ищхэпсэу зэрэщытыр къыхигъэщызэ ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый шIоу ылэжьыгъэм коллективым иIахь зэрэхэлъыр къыIуагъ. Тхылъым бэшIагъэу тегущыIагъэхэу щытын зэрэфэягъэр къыкIигъэтхъыгъ. Мы тхылъитIур цIыфым зыщыщ лъэпкъыр нахь езгъашIэхэу, шIу нахь езгъэлъэгъухэу, лъэпкъым ехьылIэгъэ шIэныгъэ къахэпхэу ылъытагъ. Бзэу тхылъыр зэрэтхыгъэм анаIэ тыраригъэдзагъ, образнэ гупшысэр зыгъэлъэшырэ къэIуакIэхэр, Iэбжыбым чIэлъым фэдэхэу, зэхэпшагъэу, зэхэзгъэгъэу къызэритырэр, ытхырэм уямызэщэу узэрэджэрэр, узэрамыгъэпшъырэр къыIуагъ.

ТхылъитIоу «ШIушIагъэм» яредакторэу, филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу, академикэу, АР-ми УФ-ми шIэныгъэхэмкIэ яIофышIэшхоу Гъыщ Нухьэ къыIуагъ:

— ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый итхылъхэм апэрэп тызэрарегущыIэрэр, зыщыщ Шэуджэн районым лъэтегъэуцо щыфашIыгъагъ. ЦIыфхэр ары шъыпкъэм тетэу хъугъэ-шIагъэхэр къэзыIотэжьыхэрэр. Тиадыгэ тарихъ гъэунэфыгъэнымкIэ очерк 300 Iэпэ-цыпэу тхылъхэм адэтхэм мэхьанэ яI. Хьаджэрэтбый мы тхылъхэм лъэпкъым къырыкIуагъэр къыщиIотагъ. Къытыгъэ образ зэфэшъхьафыбэ пэпчъ ицIыф шIыкIи, игъэпсыкIи, иIофшIакIи щыкIэгъэтхъыгъ. КъыткIэхъухьэрэ лIэужхэр мыщ фэдэ тхылъхэм яджэхэмэ, лъэпкъым, лIакъом яхьылIагъэу ашIэрэм хэхъощт, ежьхэм якъыли къыгъэущыщт. Зыщыщ адыгэм мыщ фэдиз езытхылIагъэм ишIушIагъэ иныкIи ар кIодыщтэп, Хьаджэрэтбый редакциеми ынапэ егъэдахэ.

Адыгеим ыпашъхьэ IофшIэгъэ дэгъу щызиIэу, **медалэу «Адыгеим и Щытхъузехь» къызэрапэсыгъэу ЛэупэкIэ Аслъан ипсалъэ щыкIигъэтхъыгъ:**

— Журналистыр сабый быдзашъо зиIэм фэд, ренэу матхэ, ренэу ышъхьэ хэгъэнагъ. Ау яIоф ин емылъытыгъэу, редакцием укъызычIахьэкIэ, цIыфыгъэ Iэдэбыр къыппагъохы, къэтэджых, къыппэгъокIых. Педучилищым тыщеджэ зэхъум тыныбжьыкIэу, тикIэлэегъэджагъэу ХьатIэнэ Айщэт апэ дэдэ адыгэ гъэзетыр шIу тигъэлъэгъугъагъ. Сиунэ «Адыгэ макъэр» ыкIи нэмыкI гъэзетхэр къехьэх. Хьаджэрэтбый къоджэдэсхэм ыкIи республикэм ис адыгэхэм афиIуагъэу, афишIагъэр гъунэнчъ. Уилъэпкъ ухэтми гъэдахэ, мыщ фэдэ мэфэкIыр зэрэзэхэшъущагъэмкIэ тхьашъуегъэпсэу.

Илъэс 40-м ехъурэ тхьамэтагъэу, цIэ лъапIэу «Адыгеим и Щытхъузехь» къызыфагъэшъошагъэу Пщыжъ Мосэ (ныбджэгъухэр КимэкIэ еджэх) гущыIэр нэсыгъ:

— Непэ шIукIэ тызэхэхьагъ. Хьаджэрэтбый итворчествэ фэгъэхьыгъэ лъэтегъэуцор зыпкъ къикIыгъэу зэхэзыщагъэр гъэзетым иредактор шъхьаIэу, орышъ, Тимур, «тхьауегъэпсэу», — къыриIуагъ Дэрбэм. Ащ пыдзагъэу тхакIом Iофышхо зэришIагъэр, илъэс пчъагъэм ыугъоигъэу, ытхыгъэр тхылъ зэришIыгъэр дэгъугъэу фильэгъугъ. Лъэпкъым къыхэкIыгъэ анахь лIы дэгъухэу иIагъэхэм, кIодыгъэхэм — Занэкъом, Тыгъужъыкъом, нэмыкIхэм яхьылIэгъэ тхыгъэхэр тиIэхэми яшIуагъэ къызэрэкIощтыр ипсалъэ къыхигъэщыгъ. Хьаджэрэтбый ыкIи щымыIэжь ышнахьыжъэу Нурбый, журналистхэу Хъуажъ Исмахьилэ, Цэй Аскэрбый дэгъоу зэришIэщтыгъэхэр, адыгэ гъэзет закъор бэшIагъэу къызэрэритхыкIырэр, гъэзет пстэумэ анахь зэригъэлъапIэрэр къыIуагъ. Хьаджэрэтбый итхылъхэм зигугъу къащишIыгъэ цIыф къызэрыкIоу Бзэджэжъыкъо Иляс ыкIи еджэгъэ-гъэсагъэу, мамхыгъэу «Адыгколхозстроим» ипэщагъэу Боджэкъо Нурбый афэдэ цIыфхэр, цIыфышIухэр къызыхэкIыгъэхэ лъэпкъыр зэрэщыIэщтыр кIигъэтхъыгъ. Псауныгъэ инкIэ авторми, залым чIэсхэми къафэлъэIуагъ.

Экономикэ шIэныгъэхэмкIэ Адыгеим иапэрэ докторэу, профессорэу, академикэу, АР-м шIэныгъэхэмкIэ изаслуженнэ IофышIэшхоу Апыщ Абрек игущыIэ шъэогъу-ныбджэгъуныгъэм епхыгъэ гукъэкIыжьхэмкIэ пкIэгъагъэ.

ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбыйрэ ежьыррэ а зы Мамхыгъэ гурыт еджапIэм зэрэщызэдеджагъэхэр, ЛIэхъусэжъымрэ Мэрэтыкъо Къасимэрэ я 9-рэ классым исхэу, ежьыр ауж итэу, я 8-рэм исэу, адыгабзэмкIэ якIэлэегъэджагъэу Пэрэныкъо Исмахьилэ мы нэбгыритIум ятхэкIэ шIыкIэ щысэу къызэрафихьыщтыгъэр, Гъыщ Нухьи етIупщыгъэу усэхэр зэритхыщтыгъэр къыIотагъ, тхэн Iофым сыдигъуи Хьаджэрэтбый зэрэтегъэпсыхьэгъагъэр кIигъэтхъыгъ. Адыгэхэр тызэрэмакIэр, тыкъэзэрэухъумэжьын зэрэфаер, тыхэткIухьэ зэрэмыхъущтыр къыIуагъ. Хьаджэрэтбый итхылъхэмкIэ хэгъэгум фэулэугъэхэр зэригъэлъапIагъэхэр, хэкум фэлэжьагъэхэр къызэригъэгъунагъэхэр, а зэкIэ псынкIэ Iофэу щымытыгъэми, дэгъугъэу филъытагъ. ФызэшIокIыгъэр зэрэбэр къыIуагъ. Ежь пщыжъхьаблэхэми ащ фэдэ тхылъ гъэшIэгъон къуаджэмкIэ Бэджэнэ Мурат зэрафитхыгъэр къыIуагъ.

Илъэсыбэрэ тхьамэтэ ІэнатIэр зыIыгъыгъэу, хэку объединениеу «Мэкъумэщтехникэм» ипэщагъэу, а илъэсхэм наградэ инхэу ЛэжьэкIо Бырахъ Плъыжьым иорден, тIоуцугъо орденэу «Щытхъу тамыгъ» зыфиIорэр, медальхэр къызыфагъэшъошагъэхэу, шIэныгъэлэжьэу Хъунэго Чэтибэ чэзыур нэсыгъ.

— Апэдэдэ мы тхылъищри къысатыгъэх. Жэбзэ къэбзэ зэкIукIэ тхыгъэх. ТищыIакIэ къыщыдгот цIыф шIагъохэм журналистэу ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый нэIуасэ мыхэм тащыфешIы. ШъыпкъагъэкIэ хэлъэу узыIукIэрэр макIэ, мы тхылъитIум къадэхьэгъэ очеркхэмкIэ тхакIом уегъэгупшысэ, зафэу мэгущыIэ, уасэ зиIэ IофшIагъэх къыIэкIэкIыгъэхэр. Къэралыгъо премиер зэрэфэшъуашэр бэмэ зэдырагъаштэу щытыгъ, ау къыратыгъэп, ауми зытефэрэм къылэжьыгъэр IукIэжьын фаеу сэ сеплъы.

МэфэкIыр нахь къызэкIэплъыхьэзэ лъыкIуатэщтыгъ. Хьаджэрэтбый икъоджэгъухэу еджэгъэ-гъэсагъэхэу, цIыфышIухэу Набэкъо Заур, Къуижъ Казбек, къуаджэм щыпхъоу ЛIышэ (ЦIыкIу) Беллэ гущыIэр анэсыгъ. Ахэм зэкIэм Хьаджэрэтбый уасэ фашIэу, мыщ фэдэ мэфэкI-лъэтегъэуцо зэрэфашIыгъэр зэрягуапэр, зэрэгушхохэрэр, щыIэныгъэ гъогу дахэр пхырищызэ лIэужхэмкIэ щысэшIу къызэригъанэрэр, итхыгъэ тхьапэ пэпчъ адыгэ гущыIэм илъэшыгъэ щызэхапшIэу зэрэгъэпсыгъэр, плъапIэу, упчIэжьэгъоу ар зэряIэр, зэрялъапIэр къаIуагъ. Укъызщыхъугъэ къуаджэм щыщ цIыф Iуш зафэхэр сурэт гъэчъыгъэу нэм къыкIигъэуцоу, уикIэлэгъу-ныбжьыкIэгъу а зэкIэм уфащэжьэу зэрэтхэрэр ЦIыкIу Беллэ игущыIэ къыхигъэщыгъ. Ежь ятэу заом щыфэхыгъэм фэгъэхьыгъэ очеркым игугъу къызешIым, бзылъфыгъэм ынэкумэ нэпсыр къарылъэдагъ. Хьаджэрэтбый итхылъхэр ащ елъытыгъэу саугъэт папкIэх, гум лъэIэсых.

СыхьатитIум къыкIоцI лъэтегъэуцом гущыIэр зэ щызэпыугъэп.

Район гъэзетэу «Кошехабльские вести» иредактор шъхьэIагъэу Тыу Байзэт, илъэс 30-м къехъурэ дзэ къулыкъушIагъэу, джы отставкэм щыIэ полковникэу Къоджэ Аслъан, журналистэу, АР-м иветеранхэм я Совет ипресс-къулыкъу исекретарэу, Хьаджэрэтбый илэгъуныбджэгъоу Шымыгъэхъу Мурат, АР-м изаслуженнэ журналистэу, гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иIофышIэу Тхьаркъохъо Сафыет ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый агу къикIырэ гущыIэ фабэхэр къыфаIуагъэх, итхылъищ ямызакъоу, ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый лъэпкъ журналистикэм изэтегъэуцон-зэтегъэпсыхьан иIахьышIу хилъхьагъэу алъытагъ.

Лъэтегъэуцор ыкIэм зыщыфакIорэм **Мамхыгъэ щыщэу, усакIоу, отставкэм щыIэ юстицием иполковникэу Хьагъундэкъо Хьамедэ гущыIэр ыштагъ.**

— Непэ мэфэ хъяр, — къыIуагъ Хьамедэ. Узэщыщ-узэрэшIэ закIэу, убзэ урыгущыIэу, Iофыгъо зэшIохыгъэм уасэ фэпшIыныр насыпыгъэу ылъытагъ. Мы тхылъищэу зытегущыIэхэрэр цIыфхэм тэрэзэу аIэкIэхьащта, агурыIощта, агъэлъэпIэщта зыфэпIощт упчIэр къыIэтыгъ. Ащ готэу, лъэпкъ мэхьанэ зиIэ мэфэкI-лъэтегъэуцом АР-м хэутын IофымкIэ и Комитет ипащэ, гъэсэныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ ыкIи культурэмкIэ министерствэхэм ялIыкIохэр зэрэхэмылажьэхэрэр, зэрэщымыIэхэр емыкIоу ылъэгъугъ. Уилъэпкъ лъыкIотэнэу, зиушхунэу уфаемэ, лъэпкъыбзэм Iоф рызышIэрэ пэпчъ, адыгабзэкIэ тхэрэ пэпчъ унаIэ атетын зэрэфаер кIигъэтхъыгъ.

Икъоджэгъу журналист IэпэIасэу ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый ишIушIагъэ зыщыщ адыгэ лъэпкъым ыIэтын амал зэриIэр къыIуагъ, игуапэу, мэкъэ Iэтыгъэ дахэкIэ иусэу «Адыгэ макъ» зыфиIорэм къеджагъ, зэхэщакIохэми зэхэхьагъэхэми псауныгъэкIэ къафэлъэIуагъ.

Итхылъхэм афэгъэхьыгъэ мэфэкIыр зэрэкIуагъэм ыгъэрэзагъэу Хьаджэрэтбый «тхьашъуегъэпсэу» къариIуагъ. КIэкIэу, творческэ IофшIэнышхоу зэшIуихыгъэмкIэ очеркхэм ямэхьанэ зыгъэлъэшырэ лъэныкъохэр кIигъэтхъыгъ, щысэ пычыгъо зытIу къыкIэджагъ. Адыгэ джэгум итхыпхъэ-сурэт тхыгъэкIэ псынкIэу залым чIэсхэм агухэр журналист IэпэIасэм зыфищагъэх, ыщэфыгъэх. Джащ фэдэ къабзэу, Адыгеим икъоджэ ин дахэу Гъобэкъуаеу, ицIыф пIугъэхэмкIэ тхыдэм хэхьагъэр гущыIэкIэ зэригъэчъыгъэм ригъэдэIугъэх. А зэкIэм лъэтегъэуцом хэлажьэхэрэр зы гупшысэ дахэкIэ зэфищагъэх.

Ары, ЛIэхъусэжъ Хьаджэрэтбый итхылъхэр музей шъыпкъэх. ИшIушIагъи гъунэнчъ.

МАМЫРЫКЪО Нуриет.

Сурэтхэр лъэтегъэуцом Iэшъынэ Аслъан къыщытырихыгъэх.

ТЕКIОНЫГЪЭМ ия 65-рэ ИЛЪЭС ИПЭГЪОКI

Композиторхэм афэгушIуагъэх

Хэгъэгу зэошхом ТекIоныгъэр къызыщыдахыгъэр илъэс 65-рэ зэрэхъурэм фэгъэхьыгъэу Адыгэ Республикэм культурэмкIэ и Министерствэрэ АР-м икомпозитормэ я Союзрэ зэхащэгъэ зэнэкъокъум икIэуххэр зэфахьысыжьыгъэх. Музыкальнэ произведение анахь дэгъухэр зытхыгъэхэр хагъэунэфыкIыгъэх.

Республикэм культурэмкIэ иминистрэу Чэмышъо Гъазый хагъэунэфыкIырэ чIыпIэхэр къыдэзыхыгъэ композиторхэм афэгушIуагъ, шIухьафтынхэр аритыжьыгъэх. Зэхахьэр зэрэкIуагъэм, Iофыгъоу къыщаIэтыгъэхэм яхьылIэгъэ тхыгъэхэр «Адыгэ макъэм» къыхиутыщтых.

Сурэтым итхэр: **культурэмкIэ министрэу Чэмышъо Гъазый композиторэу Бысыдж Муратэ фэгушIо.**

«Адыгеим и Гран-при» зэнэкъокъухэр

Къушъхьэхэм ащытекIорэр чемпион хъущт

«Адыгеим и Гран-при» икъыдэхын фэгъэхьыгъэ Дунэе зэнэкъокъухэр Адыгэ Республикэм игъогухэм кушъхьэфэчъэ спортымкIэ ащэкIох. Мэлылъфэгъум и 22 — 23-м спортсменхэм яухьазырыныгъэ асфальт гъогу зэикIыхэм ыкIи къушъхьэ гъогухэм ащауплъэкIугъ.

Тыгъуасэ зэнэкъокъухэр аублэнхэм ыпэкIэ зэхэщакIохэм зэфэхьысыжьхэр ашIыгъэх. Мэлылъфэгъум и 22-м зэIукIэгъухэм ащытекIуагъэхэм ацIэхэр къыраIуагъэх, майкэ хэушъхьафыкIыгъэхэр апэ итхэм зыщалъэнхэу аратыгъэх.

— ЗэIукIэгъухэр дэгъоу макIох, — къытиIуагъ судья шъхьаIэу Валерий Севрюк. — Спортсменхэм лъэкIэу яIэр къагъэлъэгъоным фэшI зыкIи пэрыохъу тафэхъурэп. Украинэм, Самарэ, Москва якомандэхэр апэ итых, ау текIоныгъэр зыхьыщтыр къэшIэгъуае. Къушъхьэхэм уащызекIоныр нахь хьылъэшъ, кIочIэ гъэтIылъыгъэ зиIэхэм гъэхъагъэ ашIынэу тэгугъэ.

ЗэхэщакIомэ ащыщхэу Анатолий Лелюк, Юрий Кучерявэм, нэмыкIхэми къызэрэтаIуагъэу, кушъхьэфэчъэ спортыр илъэс къэс нахь гъэшIэгъон мэхъу. Адыгеим икомандэ хэтых Александр Канаревыр, Дмитрий Канаревыр, Алексей Катаевыр, фэшъхьафхэри.

Бэрэскэшхом километри 150-м ехъу кушъхьэфачъэхэмкIэ къакIугъ.

ЗэIукIэгъу гъэшIэгъонхэр

Мыекъуапэ щэкIо

Адыгэ Республикэм бильярдымкIэ ишIухьафтынхэр къыдэхыгъэнхэмкIэ Дунэе зэIукIэгъухэр тыгъуасэ Мыекъуапэ къыщызэIуахыгъэх. ЗэIукIэгъухэм командэ 20 фэдиз ахэлажьэ.

Зэнэкъокъухэм ахэлажьэрэмэ АР-м и Премьер-министрэ игуадзэу Алексей Петрусенкэр къафэгушIуагъ, анахь лъэшхэм текIоныгъэр къыдахынэу ариIуагъ.

БильярдешIэнымкIэ зэIукIэгъухэм якIэуххэм шъуащыдгъэгъозэщт.

НэкIубгъом итхэр зыгъэхьазырыгъэр ЕМТIЫЛЪ Нурбый.

Футбол. ЯтIонэрэ купыр

Насыпыр хьакIэмэ афэкIо

«Зэкъошныгъ» Мыекъуапэ — «Энергия» Волжский — 1:2.

Мэлылъфэгъум и 22-м Мыекъуапэ истадионэу «Юностым» щызэIукIагъэх.

Зезыщагъэхэр: А. Гончар — Шъачэ, К. Никиша — Кропоткин, С. Погарченко — Шахты.

«Зэкъошныгъ»: Шэуджэн, Кузнецов, Битэкъу, Юдин, Таукъэн (Мальцев, 79), Батырбый, Сандаков, Балабанов (Романенко, 90), Жегулин, Павлов (Панченко, 36), Уздэн.

Къэлапчъэм Iэгуаор дэзыдзагъэхэр: Иванов — 8 (0:1), Балабанов — 30 (1:1), Ионов — 90 (1:2).

УеплъынкIэ гъэшIэгъонэу ешIэгъур кIуагъэ. ТиухьумакIомэ ащыщ Iэгуаор ыIэ къызытефэм судьяр бэрэ егупшысэжьыгъэп, пенальтир ыгъэунэфыгъ. Алексей Ивановым «Зэкъошныгъэм» икъэлапчъэ Iэгуаор къызыдедзэм бысымхэр пчъагъэу 0:1-м емызэгъыхэу апэкIэ илъыщтыгъэх. Денис Павловыр хьакIэмэ яухъумакIо IэкIэкIыгъахэу шапхъэхэр «Энергием» ифутболист ыукъуагъэх. Метрэ 20 фэдизкIэ зыпэчыжьэ къэлапчъэм Вадим Балабановыр тазыркIэ зыдэом Д. Павловым Iэгуаор тефэщтым фэдэу быбыщтыгъ. Денис зыIуищэигъ, къэлэпчъэIутэу Денис Шуваевымрэ ухъумакIохэмрэ Iэгуаор янэплъэгъу итыгъэми, лъыIэбэнхэу игъо ифагъэхэп. Хъагъэм Iэгуаор щычэрэгъугъ — 1:1.

«Зэкъошныгъэр» шъуамбгъоу, псынкIэу ешIэщтыгъ, текIоныгъэм зэрэфэбанэрэр къыхэщыщтыгъ. Я 35-рэ такъикъым Батырбый Руслъан «Энергием» ифутболистхэм ащыщ еутэкIыгъ. Судьям ятIонэрэу Р. Батырбыим къыфигъэпыти, ешIапIэм къыригъэкIыгъ. «Зэкъошныгъэм» итренер шъхьаIэу ЗекIогъу Муратэ командэм зэхъокIыныгъэхэр фишIыгъэх. Гупчэр «ыгъэпытэным» фэшI ыпэкIэ дэгъоу ащешIэщтыгъэ Д. Павловым ычIыпIэкIэ Андрей Панченкэр шъофым къыригъэхьагъ.

ТикъэлэпчъэIутэу Шэуджэн Борисэ Iэгуаор заулэрэ къызэкIидзэжьыгъ. ЯтIонэрэ такъикъ 45-м «Зэкъошныгъэр» текIоныгъэм нахь пэблэгъагъ. Уздэн Роман ухъумакIор ыгъэплъэхъуи, Iэгуаом лъапшъэкIэ лъэшэу еуагъ. КъэлэпчъэIутым Iэгуаор къыфэмыубытэу шъхьарыбыбыкIыгъ, ау хъагъэм ифагъэп — къэлэпчъэбгыкъум къыгъэлъэтэжьыгъ.

Шэуджэн Бориси IофшIэныбэ иIагъ, Iэгуаом зылъидзызэ IэпэIэсэныгъэ ин къыгъэлъагъощтыгъ шъхьае, зэIукIэгъур зыщаухыным Максим Ионовыр тиухъумакIохэм янэплъэгъу икIыгъэу къычIэкIыгъ. Тикъэлапчъэ пэблагъэу щытэу Iэгуаор къызыратым псынкIэу гупшысагъэ, хъагъэм Iэгуаор ридзагъ. «Зэкъошныгъэм» пчъагъэр зэблихъунэу уахътэ иIэжьыгъэп.

Купым хэтхэр зэрешIагъэхэр: «Астрахань» — «Батайск» — 2:0, «Митос» — «Динамо» — 1:2, «Черноморец» — «Таганрог» — 1:0, «Кавказтрансгаз» — СКА — 0:1, «Торпедо» — «Беслан» — 3:1, «Краснодар — 2000» — «Мэщыкъу» — 2:2, «Автодор» — «Ангушт» — 2:1.

ЧIыпIэу зыдэщытхэр

Ящэнэрэ ешIэгъухэм ауж командэхэр чIыпIэу зыдэщытхэмрэ очко пчъагъэу яIэмрэ.

1. «Торпедо» — 9
2. «Черноморец» — 9
3. «Энергия» — 7
4. «Зэкъошныгъ» — 6
5. «Митос» — 6
6. «Мэщыкъу» — 4
7. «Астрахань» — 4
8. «Дагдизель» — 4
9. «Автодор» — 4
10. «Динамо» — 3
11. СКА — 3
12. «Ангушт» — 1
13. «Краснодар — 2000» — 1
14. «Беслан» — 1
15. «Батайск» — 1
16. «Кавказтрансгаз» — 1
17. «Таганрог» — 0.

Мэлылъфэгъум и 26-м «Зэкъошныгъэр» Новороссийскэ щешIэщт. Урысыем и Кубок икъыдэхынкIэ командэхэм апэрэ зэIукIэгъухэр яIэщтых.

Зэхэзыщагъэхэр:
Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэр, иминистрэхэм я Кабинет

КъыдэзыгъэкIырэр:
Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет
Адресыр: ур.Крестьянскэр, 236

Редактор шъхьаIэм иапэрэ гуадзэр
АУЛЪЭ РУСЛЪАН

Редакцием зыдэщыIэр:
385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр:
приемнэр: 52-16-79,
редактор шъхьаIэм иапэрэ гуадзэр: 52-49-44,
редактор гуадзэр-пшъэдэкIыжь зыхьырэ секретарыр: 52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхьатыгъэр:
Урысые Федерацием хэутын IофхэмкIэ, телерадиокъэтынхэмкIэ ыкIи зэлъыIэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чIыпIэ гъэIорышIапI, зэраушыхьатыгъэ номерыр **ПИ №10-3892**

Гъэзетым къыхиутыхэрэм мышъыпкъагъэу къахафэхэрэмкIэ къэзытхыгъэхэм пшъэдэкIыжь ахьы. Къатхэхэрэмрэ гъэзетым щылажьэхэрэмрэ яеплъыкIэ зэтемыфэн ылъэкIыщт. Гъэзетеджэхэм къытфагъэхьырэ тхыгъэхэр зэхэтфыхэрэп ыкIи къэзытхыгъэхэм аIэкIэдгъэхьажьыхэрэп.

Зыщыхаутырэр
ОАО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

Пчъагъэр 6171
Индексхэр 52161 52162
Зак. 1171

Хэутыным узщыкIэтхэнэу щыт уахътэр Сыхьатыр 18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэ уахътэр Сыхьатыр 18.00